

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra filozofie

**Filosofie a její vnímání na českých středních školách
v souvislosti s používanými způsoby výuky**

Philosophy and its reception at Czech secondary schools in a connection with
used educational methods

Bakalářská práce

Vypracoval: Lukáš Sochor, Filozofie – Historie

Vedoucí práce: Mgr. Martin Jabůrek, Ph.D.

Olomouc 2011

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že předkládanou práci jsem vypracoval samostatně, na základě mnou provedeného výzkumu, a že jsem uvedl veškeré vědomě použité zdroje a literaturu.

V Olomouc, 18.5. 2011

podpis:_____

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji Mgr. Andree Preissové-Krejčí, Ph.D. za její pomoc a vedení při ujasňování směru, jimž se tato práce ubírá, a formy, kterou na sebe bere. Děkuji taktéž současnému vedoucímu práce, Mgr. Martinu Jabůrkovi, Ph.D., za ochotu vzít mne pod svá křídla a zajistit tak možnost jejího dokončení. Rád bych také poděkoval všem pedagogům, kteří mi ve svých třídách umožnili provést výzkum, jež je součástí práce, a především pak všem respondentům za spolupráci při vyplňování dotazníků. Cenné informace, které jsem takto získal, byly při zpracování mé práce nenahraditelné.

Obsah práce

Úvod	4
I. Vytýčení filosofie	6
I.1. Problémy s definicí filosofie	6
I.2. Definice filosofie	7
I.3. Shrnutí a načrtnutí dalšího postupu	10
II. Teoretická část	12
II.1. Filosofie a věda	12
II.1.1. Vědecká metoda	12
II.1.2. Naturalizovaná filosofie	13
II.1.3. Filosofie demarkující otázky vědy	14
II.1.4. Filosofie vědu kritizující	16
II.1.5. Vědci a filosofie	19
II.1.6. Závěrečné shrnutí	20
II.2. Předmět(y) studia filosofie	22
II.2.1. Metafyzika (historický úvod)	22
II.2.2. Metafyzika v současnosti	24
II.2.3. Epistemologie	25
II.2.4. Morální filosofie	28
II.2.5. Další předměty zájmu filosofie, shrnutí	30
II.3. Smysl, účel a cíle filosofie	31
II.4 Didaktika filosofie	33
II.4.1. Obsah výuky	33
II.4.2 Metody výuky filosofie	37
III. Praktická část	39
III.1. Popis prováděného výzkumu	39
III.2. Filosofie a vědy	41
III.2.1. Primární indikátor	41

III.2.2. Sekundární indikátory	42
III.2.3. Míra vědeckosti filosofie	45
III.2.4. Terciární indikátory a závěr	45
III.3. Předmět(y) studia filosofie	47
III.3.1. Primární indikátor	47
III.3.2. Další oblasti zájmu	49
III.3.3 Sekundární indikátor	50
III.4. Účel a cíle filosofie	51
III.4.1. Primární indikátor – očekávání	51
III.4.2. Primární indikátor – význam	53
III.4.3. Další indikátory	54
III.5. Didaktika filosofie	56
III.5.1. Ideální podoba výuky filosofie	56
III.5.2. Skutečná podoba výuky filosofie	58
III.5.3. Další poznatky a indikátory	59
III.6. Ostatní poznatky	61
IV. Diskuze	63
IV.1. Recepce filosofie	63
IV.2. Didaktika filosofie	65
Závěr	68
Literatura a prameny	70
I. Literatura, prameny, sborníky	70
II. Články a eseje	71
III. Slovníky a přehledy	72
IV. Internetové zdroje	72
Anotace	74
Přílohy	75

Úvod

Filosofie je pravděpodobně nejstarším akademickým oborem, a přesto se po dvou a půl tisících letech stále řadí mezi ty nejproblematictější – jedním z nejčastěji diskutovaných témat v oboru filosofie je její účel či úkol, předmět studia a forma či metoda. Krátce řečeno, velká část energie je vydávána k získání odpovědi na otázku „*Co (vlastně) je filosofie?*“. A navzdory tomu, zdá se, není kýžené odpovědi o nic blíže než na počátku.

Tato – přinejmenším zdánlivá – vnitřní rozpolcenost ovlivňuje nepochybně pohled lidí stojících vně okruhu filosofů a stejně nepochybně jej značně zkresluje. Rozmanitost autorů a směrů, v nichž se pro jejich jistou rovnocennost jen stěží dá určit tzv. „mainstream“ pak má za následek i rozmanitost představ běžných lidí o tomto oboru lidského vědění.

Hlavním cílem této práce je nahlédnout problematiku (sebe)definice filosofie, oné otázky co je vlastně zač, perspektivou jak filosofů, tak lidí stojících (alespoň prozatím) mimo tuto úzkou skupinu, konkrétně mladých studentů českých středních škol gymnaziálního typu, kteří se s filosofií v soustavném podání setkávají často poprvé a jejich názor na problematiku je tak teprve postupně formován.

Mezi hlavní vytýčené úkoly pak patří rozbor problematiky (sebe)definice filosofie na základě dosavadní filosofické tradice (s důrazem na soudobá řešení) a průzkum recepce filosofie mezi vybranou cílovou skupinou (s přihlédnutím na užití způsoby výuky, jako způsob seznamování se s oborem), na což bude navázáno srovnáním získaných poznatků. První, teoretická, část práce tak je především kompilační snahou o zachycení nejzásadnějších pohledů na hlavní problémy (sebe)definice a (sebe)deskripce filosofie – tedy alespoň natolik, nakolik to formát práce dovoluje. Druhá, praktická, část se naopak zabývá výsledky provedeného výzkumu, jejichž závěry budou v konečné diskuzi konfrontovány s poznatky teoretické části.

Výstupem práce je primárně uchopení rozdílu chápání filosofie mezi filozofy a ostatní populací a pochopení jednoho ze základních prostředků jejího utváření – tedy výuky filosofie samé. Sekundárním závěrem bude nastínění možností změn ve výuce filosofie tak, aby byly případné zásadní odchylky – jsou-li takové – mezi nazíráním filosofie u filozofů a středoškolských studentů zmenšeny a případně zcela odstraněny.

I. Vytýčení filosofie

I.1. Problémy s definicí filosofie

Prvním vytýčeným úkolem je rozbor problematiky (sebe)definice filosofie, tedy otázky, jak je filosofie definována v odborných, a především filosofických, kruzích. Definice filosofie sama je ovšem filosofický problém¹ a širě materiálu, touto problematikou se zabývající, je nezměrná, neboť co autor, to odlišný koncept. Většina předkládaných definic je více či méně kontroverzní, ať už z důvodu snahy o popularizaci a otevřenost², nebo z důvodu definování skrze optiku a myšlenky daného filosofa. Základním vodítkem pro obecnější definici oboru nám v tomto ohledu pak mohou být slovníky, které se, navzdory až jaksí decentrickým tendencím filosofických názorů, snaží o pokud možno vše zahrnující popis.

Běžným jevem u slovníkových definic filosofie je především *extenzivní*³ přístup. Navzdory snaze o stručnou a *reálnou*⁴ či *analytickou*⁵ definici se příslušné heslo záhy promění ve výčet předmětů zájmu a studia filosofie, hlavních proudů, řešených problémů a často i stručný přehled historie oboru.

Zmíněná extenzivnost přitom není definici, zvláště pak pro komplikovaný termín, jímž se bezesporu zdá filosofie být, na škodu – zároveň pak ale zřetelně poukazuje na problém, který s definicí filosofie souvisí. Filosofie je termín příliš široký a obsáhlý na to, aby byl snadno definován, aniž by příliš úzká a nekompletní definice pochopení termínu jakkoliv omezila, či dokonce znemožnila.

¹ Srov. např. Encyclopedia of Philosophy.

² The Oxford Companion, str. 666.

³ Definice výčtem prvků do množiny definovaného náležející.

⁴ „Definice, jejíž *definiendum* je stanoveno tak, že jsou pro něj (v *definiens*) poskytnuty podstatné, hlavní a nezbytně charakterizující rysy či znaky.“ (Štěpán - Hrubeš, str. 56).

⁵ „Definice, která objasňuje, v jakém významu vystupuje *definiendum* v zavedeném systému vyjadřování“ (Štěpán - Hrubeš, str. 8).

I.2. Definice filosofie

Začněme přesto, anebo možná spíše právě proto, náš rozbor problematiky slovníkovými definicemi filosofie, zejména tedy jejich snahou o definici reálnou a sledujme základní prvky, tedy „*podstatné, hlavní a nezbytně charakterizující rysy či znaky*“⁶, nebo také – slovy muže, jenž podobně definice vtiskl její základní a nesmazatelnou formu, užívanou mnohdy i největšími kritiky jeho sylogismů⁷ - zařazení do rodu a udání druhových rozdílů.⁸ Následné srovnání definic a užitých prvků nám následně poskytne vodítko k základním problémům s definicí filosofie související, které podrobíme bližšímu zkoumání.

Výběr definicí je veden snahou o rozdílnost formulací a také zdrojů (co do formy, místa i času). První z vybraných definicí pak zní: „*Věda o nejjobecnějších zákonitostech bytí (tj. přírody a společnosti), lidského myšlení a procesu poznání.*“⁹ Pochází z českého překladu ruského filosofického slovníku, původně vydaného v Moskvě roku 1972, v tehdejší Československu pak vyšel v roce 1976. Navzdory době a zemi původu je definice (alespoň zdánlivě)¹⁰ nezatížena jinak všudypřítomnou komunistickou ideologií a mezi její hlavní znaky patří, že filosofii zařazuje mezi vědy. Jako určující pak předkládá předměty studia filosofie.

Podobný přístup byl zvolen i při tvorbě následujících dvou definic, které spojuje především jejich zdroj. Obě pocházejí z encyklopedického portálu Wikipedie. Ta první, pocházející z české mutace tohoto webu, nám říká, že „*Filosofie je soustavné, racionální a kritické zkoumání skutečnosti, světa a člověka, případně i toho, co je přesahuje.*“¹¹, zatímco ta druhá, pocházející z anglické verze stránek (a která je kompilací vycházejících z dalších textů), praví: „*Philosophy is the study of general*

⁶ Štěpán – Hrušeš, str. 56,

⁷ Robinson, str. 1.

⁸ Aristoteles, str. 123.

⁹ Filozofický slovník, str. 139.

¹⁰ Jisté materialistické zatížení vyplyne v porovnání s dalšími vybranými definicemi.

¹¹ Portál Wikipedie [online]. Filosofie [cit. 2011-02-26] <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Filosofie>>

*and fundamental problems, such as those connected with existence, knowledge, values, reason, mind, and language*¹².

Na těchto definicích, krom jejich obsahu samotného, je podstatná i forma jejich vzniku – encyklopedický portál Wikipedie je kolaborativním dílem mnoha přispěvatelů a formulace jednotlivých definic jsou často podrobeny rozsáhlé diskuzi, než je nalezena podoba, která vyhovuje nejširšímu spektru tvůrců a čtenářů.¹³ Jako zdroj Wikipedie zdaleka není bezproblémová, ovšem její informační, a tím pádem i – z hlediska názorového – formativní, síla je nezanedbatelná.

Podobně jako první definice, i tyto dvě filosofie definují skrze předměty jejího zájmu. Ani jedna z výše uvedených definic ji přitom ale neoznačuje za vědu – v obou definicích je popsána jako studium, či zkoumání, což ji zařazuje spíše mezi obory lidské činnosti všeobecně. Tento rozdíl poukazuje na jednu ze zásadních otázek, které s definicí filosofie souvisí a to, zda je možné ji určit jako vědu, či nikoliv.

Česká verze Wikipedie navíc ve své formulaci upřesňuje užitou metodu (tedy *racionální* a *kritické* zkoumání) a především pak rozšiřuje předmět filosofie o nadskutečné problematiky – tedy to, co skutečnost, svět a člověka přesahuje. Tím otevírá prostor pro témata, která při doslovných aplikacích druhých dvou uvedených definic do filosofie ne nutně spadají (tedy pravděpodobně témata metafyzická, zabývající se otázkou duše, boha či bohů a podobně). Tato problematika si také zaslouží podrobnějšího zkoumání.

Podobně jako „wikipedické“ definice se i ta následující vyhýbá zařazení filosofie mezi vědy a, poněkud poeticky, ji popisuje především jako *„touhu po věděni, jež by obsáhlo celou skutečnost a vyjevilo člověku smysl jeho života, počínání a*

¹² „*Filosofie je studium obecných a základních problémů, jako jsou ty spojené s bytím, poznáním, hodnotami, rozumem, myslí a jazykem*“ Zdroj: Portál Wikipedie [online]. Philosophy [cit. 2011-02-27] <<http://en.wikipedia.org/wiki/Philosophy>>. Překlad: autor práce.

¹³ Otevřenost, množství informací a přístupnost z ní přitom v současné době činí jeden z nejvyužívanějších informačních zdrojů planety - ve všech jazykových verzích má více než 18 milionů článků a 365 milionů čtenářů (zdroj: Portál Wikipedie [online]. Wikipedia [cit. 2011-02-27] <<http://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia>>) - a tím pádem i významný faktor při formování názorů na rozdílné problémy, včetně otázky definice filosofie.

usilování.¹⁴ Tím se od prvních tří definicí dramaticky liší v tom, že přenáší filosofii z pole čistého vědění na pole citu. Nejde o vědu, či alespoň racionální a kritickou činnost, ale o touhu, jejímž předmětem je obeznámení se se skutečností – tím jako by se autoři hesla pokoušeli oddálit od akademické filosofie a přiblížit k původnímu významu slova, tedy „láska k moudrosti“.

Krom tohoto zásadního posunu navíc tato definice přichází s dalším novým prvkem, a to s účelem filosofie – jejím cílem by měla být snaha dát člověku pomocnou ruku při hledání smyslu jeho života a pravděpodobně odpověď na „základní otázku života, vesmíru a tak vůbec“¹⁵.

Z rozsáhlé anglosaské produkce využijme dva zdroje, přičemž první z nich je mohutný svazek *The Oxford Companion to Philosophy*, který (po více či méně popularizačním pokusu definovat filosofie jako „*Myšlení o myšleném*“¹⁶) filosofii definuje jako: „*rational critical thinking, of a more or less systematic kind about general nature of the world (metaphysics or theory of existence), the justification of belief (epistemology or theory of knowledge) and the conduct of life (ethics or theory of value)*“¹⁷, čímž se snaží především zřetelně vyjmenovat hlavní oblasti zájmu filosofie – nyní ovšem už ne v podobě předmětů jejího studia, ale v podobě tří stěžejních disciplín – metafyziky, epistemologie (v našich krajích známější spíše jako gnozeologie) a etiky.

Posledním zdrojem je pak monumentální desetisvazková *Encyclopedia of Philosophy* (druhé vydání vydavatelství Thomson Gale), která začíná s nanejvýše obecnou a nekontroverzní definicí ve znění: „*philosophy is, it is the critical, normally systematic study of an unlimited range of ideas and issues*“¹⁸, aby pak ale dodala, že „*The best way to clarify these broad characterizations of philosophy is to*

¹⁴ Filosofický slovník, str. 123.

¹⁵ Legendární a zlidovělý citát z knižní série *Stopařův průvodce po galaxii* od Douglase Adamse

¹⁶ *The Oxford Companion*, str. 666.

¹⁷ „*Racionální a kritické uvažování, více či méně systematického druhu, o obecné povaze světa (metafyzika čili teorie bytí), oprávněnosti mínění (epistemologie čili teorie poznání) a životních postojích (etika, čili teorie hodnot)*.“ Zdroj: *The Oxford Companion*, str. 666. Překlad: autor práce.

¹⁸ „*Filosofie je kritické, obvykle systematické, studium neomezené škály myšlenek a témat*.“ Zdroj: *Encyclopedia of Philosophy*, str. 325. Překlad: autor práce.

*describe its principal subfields*¹⁹, mezi něž následně řadí epistemologii, logiku, etiku, metafyziku a dějiny filosofie, kterýmžto přístupem se shoduje s dříve uvedenou definicí z *The Oxford Companion*.

Zásadním rozdílem mezi těmito zdroji je pak hlavně výčet hlavních disciplín, které ale ani sami autoři položek nepovažují za konečné, spíše jako za jedny z mála všeobecně uznávaných za stěžejní (přes to, že jejich zařazení do filosofie i tak není bezesporné).

I.3. Shrnutí a načrtnutí dalšího postupu

Z výše uvedeného jasně plyne, že i na úrovni nejobecnější definice filosofie existují značné rozdíly – některé až doslova fundamentální. Přesto jsme schopni některé společné rysy definice podtrhnout a zdůraznit jako průsečíky – je jimi především právě snaha o rozumem řízené získávání poznání o světě (je to studium neomezené škály témat, racionální a kritické uvažování o obecné povaze světa, touha po vědění, věda o nejobecnějších zákonitostech bytí,...) či jeho částech. Konkrétní podoba získávání tohoto poznání (včetně používaných metod) i přesnější vytýčení předmětu a účelu studia je už ovšem komplikovanější a zaslouží si bližšího rozboru v teoretické části.

Navíc se filosofie usilující o poznání světa zásadně kryje ve svých zájmech s moderními, především přírodními (ale i humanitními, neboť její všeobjímající zájem zahrnuje i společnost a člověka jako jedince), vědami. Podstatným rozdílem se v tomto případě zdá být právě, v některých z užitých definic zdůrazňovaná, obecnost tohoto poznání (citujme koneckonců například Bertranda Russella: „V prvé řadě musí být filozofický výrok obecný. Nesmí se speciálně zabývat věcmi na povrchu země ani sluneční soustavou, ani jinou částí prostoru i času.“²⁰). Přesto si

¹⁹ „Nejllepším způsobem, jak objasnit tuto širokou charakteristiku filosofie, je popsat její hlavní dílčí disciplíny.“ Tamtéž. Překlad: autor práce.

²⁰ Russel, str. 165

ale otázka vědeckosti filosofie, vztahu filosofie a věd a vůbec možnosti řadit filosofii mezi vědy jako takové, zaslouží cílenějšího zájmu.

Teoretická část práce se tak bude zabírat právě rozbořem této tématiky, stejně jako rozbořem výše zmíněné problematiky předmětu a účelu filosofické práce. Navíc, v souvislosti s cíli práce, bude přiblížena problematika didaktiky filosofie.

II. Teoretická část

II.1. Filosofie a věda

II.1.1. Vědecká metoda

Zabývat se otázkou vztahu filosofie a vědy znamená především začít otázkou, co vlastně vědu definuje, kterou se paradoxně zabývá především filosofie vědy. Ta má dlouhou historii sahající až k počátkům filosofie samé, kdy ještě ta byla s vědou jedním oborem.²¹ Pro naši potřebu je stěžejních pouze několik minulých století, zejména pak století dvacáté, ve kterých se moderní vědy od filosofie oddělily a jejich podoba se začala ujasňovat – zejména pak vědy přírodní, které se vydělily jako první a nadále se staly modelovým příkladem a průkopníkem současné podoby věd. Přírodní vědy jsou navíc pro filosofii významné z toho důvodu, že spolu sdílejí zásadní skupinu studovaných témat.

Při zběžném nahlédnutí do této historie zjistíme, že první snahy o moderní formalizaci vědecké metody přišly na řadu již v sedmnáctém století – šlo o tzv. naivní induktivismus.²² Moderní podoba metodologie věd, která pak vědu samotnou de facto definuje, však přichází až ve století dvacátém, kdy se s hluboce zakořeněným induktivismem²³ pouští do boje zejména Karl R. Popper, který předložil koncept, který protikladně jmenuje jako „deduktivismus“²⁴ a za stěžejní metodu ověřování hypotéz označuje falsifikaci.

Soudobá věda pak považuje kritérium falzifikovatelnosti, tak jak Popper ve svém díle ohlašuje, za jedno z hlavních kritérií vědeckosti vůbec.²⁵ Každá hypotéza, aby obstála jako vědecká teorie, má být vystavitelná a vystavovaná falzifikaci – jinými slovy, teorie které nejsou falzifikovatelné, nebo nejsou falzifikaci záměrně

²¹ The Oxford Companion, str. 806.

²² Srov. např. Chalmer, str. 2-11.

²³ (Ryze) induktivní přístup ve vědách má logické nedostatky a nepopisuje reálný průběh vytváření teorií. Srov. např. Chalmers, str. 13-21 a Popper, str. 33.

²⁴ Sám odkazuje na další zdroje tohoto pojmenování (např. Popper, str. 11).

²⁵ Popper, str. 21, 67-70.

vystavovány, nejsou teoriemi vědeckými. Empirická evidence i v tomto pojetí samozřejmě hraje podstatnou roli (či případně empiricky zjistitelné důsledky aplikace vědecké teorie).

Neméně podstatná je i objektivita a intersubjektivita – tedy nutnost, aby hypotézy byly uznávané napříč vědeckým spektrem, aplikovatelnost a využitelnost poznatků, nemluvě o kumulativních vlastnostech vědy spojených s jedním s nejpodstatnějších rysů vědeckosti, tedy schopnosti sebe-korekce. Moderní věda nejen že rozšiřuje své poznání, ale zároveň je schopna přiznat omyl a svůj obraz světa přebudovat na základě nových poznatků.

Posun k přijetí principu falsifikace mimochodem otevírá brány věd zpět filosofii (především metafyzické), vůči které se chtěla induktivně postavená věda (přísně vycházející z empirické evidence) vyhranit, jako prázdné spekulaci řešící pseudoproblémy.²⁶ Ta tedy, dle Poppera, zdá se své místo v hájenství vědy najít může, ovšem za podmínky, že jejím výstupem budou hypotézy, které budou nadále podrobovány procesu falsifikace. Ovšem tato možnost je pro filosofii jako obor i zásadní výzvou – má-li být vědou, musí se přizpůsobit požadavkům nejen formálním, ale také, a především, metodologickým. A přizpůsobení v tomto případě znamená proměnu její různorodosti.

II.1.2. Naturalizovaná filosofie

Vstříc této výzvě vychází především filosofie analytická, v čele s W. V. Quinem, který ve svých esejích přináší základy nové, naturalizované, epistemologie a ontologie. Filosofie jako obor může být nadále přínosná pouze jako součást korpusu věd – a to především přírodních věd – a to vyžaduje nejen přizpůsobení se vědecké metodologii, ale zároveň nové a přesné vytýčení předmětu studia ve světě, kde všechna zásadní témata filosofického bádání postupně převzaly vědy speciální, které jsou schopny na příslušné otázky podávat mnohem kvalifikovanější odpovědi.

²⁶ Popper, str. 11-13.

„Stará epistemologie chtěla v určitém smyslu obsáhnout přírodní vědu; chtěla ji nějak zkonstruovat ze smyslových dat. Naopak nová epistemologie je již obsahem přírodní vědy, a to jako kapitola psychologie. Avšak ten starý požadavek na obsažení přírodních věd v epistemologii svým způsobem zůstává i nadále v platnosti. Zajímá nás, jak lidský subjekt postuluje tělesa a navrhuje fyziku na základě svých dat, a přitom máme na zřeteli, že naše postavení ve světě se navlas podobá jeho postavení.“²⁷

Takováto filosofie se pak nejen že mezi vědy řadí, ona s (přírodní) vědou téměř zcela splývá jak po metodologické, tak i tématické stránce, což je ovšem tah, se kterým jsou se zdaleka ne všichni filosofové ochotni smířit. Vztah vědy a filosofie tak nabývá různorodější podoby než jen prosté otázky, zda filosofie je (či může být) vědou – neméně důležitou je otázka, zda vůbec chce být vědou (či případně do jaké míry)? A pokud ne, tak jak popsat vztah takovéto filosofie se jmenovanou vědou?

II.1.3. Filosofie demarkující otázky vědy

Vytýčený problém mimo otázku metody také úzce souvisí s otázkou řešených problémů, tedy předmětem filosofie. Dokáže-li filosof položit rovnítko mezi předměty studované filosofií a přírodní vědou a shodne-li se s ní také na podobné metodologii, pak má nakročeno k výše zmíněné Quineovské filosofii naturalizované. Na druhou stranu, filosof může chápat předmět studia svého oboru jako běžným vědám (z různých důvodů) nedostupný a tím pádem jen velmi zhruba (či vůbec) skloubitelný s vědeckou metodou – pak filosofii klade mimo vědu, nebo dokonce nad ní, neboť její poznání dle něj poznání vědecké překonává.

Filosofie nenaturalizovaná tak například může nadále být téměř ryze spekulativním oborem zabývajícím se abstrakcí na podobné bázi jako matematika, která stejně tak velmi odhlíží od empirických východisek a nutnosti hypotézy zpětně falsifikovat pomocí predikce o fungování přirozeného světa. Jejím hlavním nástrojem, podobně jako nástrojem filosofie, je logika, a měřítkem úspěšnosti je logická soudržnost a

²⁷ Quine, str. 131.

možnost aplikace. Takováto filosofie není součástí vědy a jejím úkolem je především nalézat problémy natolik obecné a abstraktní, že nespádají do korpusu specializovaných oborů, a přesto s možnou aplikací právě pro tyto specializované vědy.

Tímto směrem se například vydali novopositivisté anebo například jim v mnohém blízký filosof-solitér, Ludwig Wittgenstein. Ten ve svém Traktátu vykázal filosofii z okruhu věd a umístil ji na samotný okraj možného lidského poznání – tato filosofie přebírá roli demarkace přirozeného světa, předmětu věd. Jejím úkolem je vyjasňovat otázky a dělit je na ty, které mají smysl, a tudíž se jimi má věda zabývat, a na ty, které smysl postrádají – jsou pseudootázkami.²⁸

Velmi lidsky tuto roli popisuje významný český analytický filosof Jaroslav Peregrin, který filosofii umísťuje mezi vědu a umění. Zatímco: *„filozofie končí a umění začíná tam, kde končí otázky, na které je možné dávat skutečné odpovědi“²⁹*, tak rozdíl mezi vědou a filosofií *„je v tomto případě, jak jsme naznačili, v míře „kanonizace“ metodologie – věda se opírá o kánon relativně daných východisek, metod a postupů, ze kterých vychází, pomocí kterých vybírá otázky, na něž bude odpovídat, a pomocí níž na tyto otázky hledá odpovědi.“³⁰*

Takovéto filosofii pak už zbývají jenom otázky, o kterých není jasné, jak na ně odpovídat: *„Ne snad, že by to byly otázky, u nichž bychom o cestě k odpovědím neměli vůbec žádné ponětí, ale jsou to otázky, na něž nemůžeme hledat odpovědi oněmi mechanizovanými cestami, kterými se ubírá běžná věda.“³¹* Filosof pak svým veskrze originálním způsobem tyto otázky nahlíží a zjišťuje, zda nejsou již zmíněnými pseudootázkami, či zda neexistuje nějaká cesta, jak se dobrat k jejich zodpovězení.

²⁸ Srov. např. Wittgenstein.

²⁹ Peregrin, str. 15.

³⁰ Peregrin, str. 16.

³¹ Peregrin, str. 16-17

II.1.4. Filosofie vědu kritizující

Navzdory rozdílnému umístění filosofie v jejím vztahu k vědám, vychází předchozí názory ze stejného kořene, tedy analytické filosofie. Ta je ovšem jen jedním z pólů filosofické škály, nahlížíme-li (možná poněkud zjednodušeně) soudobou filosofii jako bipolárně rozdělenou. Na druhé straně, v souboru přístupů obecně známých jako „kontinentální filosofie“ se vyskytují názory podstatně odlišné od těch výše uvedených.

Kontinentální filosofie je – i v celé své šíři – známá pro obecně antiscientistické sklony. *„The critique of scientism resides in the belief that the model of the natural sciences cannot and, moreover, should not provide a model for philosophical method, and that the natural sciences do not provide human beings with their primary and most significant access to the world. One finds this belief expressed in a whole range of Continental thinkers, such as Bergson, Husserl, Heidegger, and the philosophers associated with the Frankfurt School from the 1930s onwards.“*³²

S tímto názorem jde samozřejmě ruku v ruce neochota řadit filosofii mezi vědy, zejména pak přírodní vědy, nebo ji jakkoliv omezovat co do předmětů studia na úkor jejich sousedů, jak bylo naznačeno výše. Takováto filosofie stojí mimo tradiční soubor nauk, nebo dokonce nad nimi, snažíc se o odhalení odpovědí na otázky, které běžné vědy nějakým způsobem přesahují, nebo naopak předcházejí. To ovšem neznamená, že se filosofové tohoto proudu ke vztahu filosofie a věd nijak nevyjadřují – naopak, jde často o velmi zásadní snahu o vyhranění proti scientismu, nebo o změnu celého vědeckého paradigmatu.

Výchozí stanovisko kontinentálních filosofů se přitom zdánlivě neliší od výše popsaného pozitivistického stanoviska analytické filosofie – filosofie předchází vědu

³² „Kritika scientismu spočívá v přesvědčení, že model přírodních věd nemůže, a ba dokonce by ani neměl, poskytovat vzor filosofickým metodám, a že přírodní vědy nezprostředkovávají lidem primární a nejzásadnější přístup ke světu. Toto přesvědčení nalézáme vyjádřeno v široké škále kontinentálních myslitelů, jako jsou Bergson, Husserl, Heidegger a filosofové spojovaní s Frankfurtskou školou od 30. let 20. století dále.“ Zdroj: Critchley, str. 111-112. Překlad: Autor práce.

v tom smyslu, že studuje samé základy a východiska věd (u pozitivistů jde o projasňování vět), které se pak soustředí na jednotlivé dílčí problémy. Edmund Husserl, zakladatel fenomenologie (tedy nejvýraznějšího proudu kontinentální filosofie), toto stanovisko rozvíjí v celé linii svých prací: krom břitké kritiky věd (a následnému svolávání krize pozitivisticky pojatých věd) ale vyzdvihuje i jejich možnosti a přínos.

Husserl se snaží rozšířit z jeho pohledu úzký, intersubjektívni přístup vědy o subjektivní prvek samotného vědce, který vědecké soudy vynáší: *„To see things whole we must deal with both objectivity and subjectivity. Otherwise science is naive and one-sided. We would have only the positive, objective sciences in which the human subject is not remembered in the scientist's work. The human subject we are talking about here, moreover, should not be the reduced, desiccated subject that is presented to us by the objective sciences. It should not be the subject as interpreted through these sciences, which are themselves already founded on more basic forms of human experience. As we said, the positive “objective” sciences are not foundational but are themselves founded on our lifeworld experience.“*³³

Osobní a nepřenositelná zkušenost lidského jedince, základ Husserlovy „transcendentální logiky“ ve vědě ale nemá místo. Ta si tím na oplátku vynáší (již zmíněnou) kritiku pro své přílišné lpění na svých principech a jejich zaměňování s principy fungování běžného světa: *„Nyní je však nanejvýš nutné povšimnout si podvržení matematicky substruovaného světa idealit za jediný reálný svět, který je při vnímání vždycky reálně dán, za předvědecký „přirozený“ svět našeho každodenního života, ve vší empirii prožívaný a kdykoliv zkušenosti přístupný.“*³⁴ Tato kritika přílišné „scientizace“ moderního života a (sebe)redukce vědy na pozitivisticky pojatou vědu faktů pak zapustila kořeny a hluboce ovlivnila filosofy

³³ „Vidět věci jako celek znamená vypořádat se jak s objektivitou, tak subjektivitou. V opačném případě je věda naivní a jednostranná. Měli bychom tak pouze pozitivistické, objektivní vědy, v nichž není na lidský subjekt ve vědecké práci pamatováno. Tento lidský subjekt o němž se zde bavíme, by nadto neměl být redukováným a suchým subjektem, jenž je nám představován objektivními vědami. Neměl by být vůbec interpretován těmi to vědami, které samy jsou založeny na mnohem základnějších lidských zkušenostech. Jak už bylo řečeno, pozitivistická „objektivní“ věda není základem, ale je sama založena na prožitcích každodenního světa.“ Zdroj: Tieszen, str. 104. Překlad: autor práce.

³⁴ Husserl, str. 70.

nejen fenomenologické tradice, ale také například existencialisty, nebo postmodernisty.³⁵

Z pozice kontinentální filosofie je věda kritizována právě proto, že je příliš vědou a že si nárokuje platnost svých odpovědí – kontinentální filosofové pohled vědy hodnotí jako neúplný pro omezenost vědecké metodologie, postrádá hloubku. Slovy předního českého filosofa a fenomenologa Jana Patočky: „1) *Mezi možnostmi člověka je schopnost poznat svět (nikoliv jednotlivosti, nýbrž „celek“).* 2) *Zachytit tuto možnost může subjekt jen tím, že určitým způsobem opustí, transcenduje svět.* 3) *Toto poznání není nahodilé jako poznání jednotlivostí, a třeba není nikdy hotovo, liší se svým rázem od nitrosvětského chápání jednotlivin.* 4) *Poznání světa (jako „celku“) dává teprve potřebnou jednotu poznání obsahu světa, tj. jednotlivin.*“³⁶

Kritika vědy z pozic kontinentální filosofie šla až tak daleko, že došlo k úplnému popření objektivnosti vědy, což propagoval například francouzský filosof *Jean-François Lyotard*, který provedl analýzu tzv. postmoderní společnosti a došel k závěru, že metanarativním – všeosvětlujícím a objektivně platným teoriím o fungování světa postmoderní člověk již nevěří: „*V současné společnosti a kultuře, společnosti postindustriální a kultuře postmoderní, se otázka legitimizace klade jinak. Velký příběh ztratil svoji věrohodnost, ať už způsob sjednocování je v něm jakýkoli: ať je to příběh spekulativní, nebo příběh emancipační.*“³⁷

V takovém světě mají jednotlivé „příběhy“ stejnou váhu a objektivita není přijatelná, čímž je popřen jeden ze základních požadavků moderní vědy, kterým je intersubjektivita. Schopnost obecně platných výpovědí je ovšem také odebrána metafyzické filosofii. „*Tomu, že metanarativní legitimizační dispozitiv se stal přežitkem, odpovídá zejména krize metafyzické filosofie a krize univerzitní instituce, která na ní byla závislá. Narativní funkce ztrácí své funkory, velkého hrdinu, velká nebezpečí, velká putování myšlenky a velký cíl. Rozplývá se ve shluky jazykových*

³⁵ Tieszen, str. 104.

³⁶ Patočka, str. 59.

³⁷ Lyotard, str. 143.

*prvků, narativních, ale i denotativních, preskriptivních, deskriptivních, atd., přičemž každý z nás je nositelem pragmatických valencí sui generis.*³⁸

II.1.5. Vědci a filosofie

Podobná kritika se nakonec na vědu – možná překvapivě – snesla i ze strany pozitivistického tábora, snad proto, že moderní věda nedodrží pozitivistický požadavek nutnosti empirické evidence, na níž teprve jsou budovány hypotézy. Vědci dle této kritiky budují paradigmatata a pravdivost či nepravdivost hypotéz je možné ověřit jen a právě v rámci těchto paradigmat. Paradigmatata mezi sebou jsou naopak nepoměřitelná a správnost paradigmatu určuje jeho přijetí společností. Stěžejním představitelem této kritiky je Thomas Kuhn, který ji shrnuje ve svém díle *Struktura vědeckých revolucí*.³⁹

Přírodní vědci sami ovšem tuto kritiku berou spíše na lehkou váhu. Úspěšnost vědecké metody je dle jejich názoru dokázána dlouhou tradicí dokazatelných a aplikovatelných výsledků, což je přímým opakem výsledků práce filosofů, o kumulativnosti poznatků a schopnosti sebe-korekce nemluvě. Pokud se chce filosofie o vědě jakkoliv vyjadřovat, jen stěží dokáže svými závěry ovlivnit vědce přímo. Slovy Stevena Weinberga: *„Tito radikální kritici vědy mají nepatrný nebo nulový vliv na vědce samé. Neznám žádného aktivního vědce, který by je bral vážně. Nebezpečí, které pro vědu představují, je v jejich vlivu na ty, kdo ve vědě sami nepracují, ale na nichž věda závisí.*⁴⁰

Filosofie sama pak podle mnohých nemá přínos pro vědu samotnou, ať v tom či onom podání (leďa by s vědou splynula, jako již zmiňovaná Quineova naturalizovaná filosofie). Čistá a racionální spekulace je vědě cizí a filosofové se musí podřítit principu *„Newtonova laserového meče“*, který popsal Mike Alder, a

³⁸ Lyotard, str. 98.

³⁹ Srov. např. Kuhn, nebo Weinberg, str. 155.

⁴⁰ Weinberg, str. 159.

jenž je de facto ztělesněním požadavků vědeckosti – nutnosti potvrdit či vyvrátit tvrzení na základě sledovatelných důsledků.⁴¹

Podřídí-li se filosofie tomuto principu, může být brána vědci v potaz: „(...)when used appropriately, it transforms philosophy into something where problems can be solved, and definite and often surprising conclusions drawn. A platonist who purports, for example, to deduce from principles which he has wrested from a universe of ideals by pure thought that euthanasia or abortion is always wrong, is doing something quite different.“⁴² V opačném případě musí rezignovat na snahu o hledání odpovědí na otázky, které již daleko lépe umí zodpovědět (o na něž průběžně odpovídá) právě věda.⁴³

II.1.6. Závěrečné shrnutí

Z výše uvedeného je zřejmé, že vzájemný vztah vědy a filosofie je nanejvýš nevyjasněný – přinejmenším nelze s větší jistotou říci, zda filosofie vědou je, či nikoliv. Můžeme však vysledovat několik zásadních stanovisek s touto otázkou souvisejících.

1) Filosofie může být vědou v pravém slova smyslu, přizpůsobí-li své metody a předměty svého studia. Okruh kladených otázek a způsob jejich řešení je omezen, ale takto naturalizovaná filosofie se stává přínosnou součástí korpusu moderních věd.

2) Filosofie není vědou, ale uznává autoritu věd a pracuje v souladu s nimi. Zabývá se analýzou otázek, které si věda klade, a rozbořem vědeckých metod. Takováto filosofie stojí mimo korpus věd a navzdory jejímu blízkému vztahu k nim si nadále

⁴¹ Alder

⁴² „(...) je-li užít správně, mění filosofii v cosi, skrze co mohou být řešeny problémy a načrtnuty jednoznačné, a často překvapivé, závěry. Platonik, jehož záměrem je, například, na základě principů, jichž vyzískal čistým rozumem ze světa idejí, vydedukovat, že eutanázie a potraty jsou vždy špatné, dělá něco zcela jiného.“ Zdroj: Alder. Překlad: autor práce.

⁴³ Srov. např. Rosenberg.

drží za metodu především racionální spekulaci. Okruh kladených otázek je ovšem omezen, protože většinu z nich postupuje právě speciálním vědám.

3) Filosofie není (a nechce být) vědou, neboť vědy z různých důvodu nejsou schopny kvalifikovaně odpovídat na některé (nebo všechny) otázky. Takováto filosofie není omezena co do metody ani co do okruhu kladených otázek, ovšem její přínos pro společnost je vědou zpochybňován.

Vytýčená stanoviska jsou ovšem namnoze pouze orientační a velmi hrubě definována. Velká míra rozličnosti filosofických názorů a stanovisek, která už byla zmiňována, znemožňuje vytvořit konkrétní a specifické dělení. Mnohé názory jsou jen velmi těžko zařaditelné anebo zcela vypadávají z kontextu kladené otázky – filosofie je například často zcela vyjímána z kontextu strukturovaných nauk a přirovnávána spíše k životnímu stylu nebo způsobu uvažování, pěstujícímu kritické myšlení a logiku.

Přes poněkud nespécifickou odpověď na otázku vztahu filosofie a vědy můžeme však říci s velkou jistotou jedno – ať už akademičtí filosofové zaujímají kterékoliv z výše vytýčených stanovisek (nebo žádné), z jejich práce je zřejmá snaha o vědeckou podobu filosofie přinejmenším co do formy jejího provádění. I když i tato snaha je předmětem vášnivých debat (neboť bez plného přijetí vědecké metodologie, která ovšem obnáší výše popsaná omezení, je míra vědeckosti filosofie nejasná), jak dokazuje například diskuze Ivana Blechy a Jaromíra Febera na stránkách Filosofického časopisu.⁴⁴

Chce-li být filosofie přinejmenším naukou, snažící se hledat odpovědi na rozličné otázky a vést diskuze, měla by se držet základních pravidel: „...*publikujeme-li ve vědeckých časopisech, ucházíme-li se o vědecké tituly, musíme se podříditi pravidlům racionálního diskurzu.*“⁴⁵ Něco podobného snad měl na mysli Russell, když říkal, že: „*To, na co vás chci upozornit, je možnost a význam aplikování jistých obecných*

⁴⁴ Filosofický časopis, Blecha (2009/1) str. 87-91, Feber (2009/4), str. 589-597.

⁴⁵ Blecha str. 90.

*metodických principů na filozofické problémy, principů, které, jak se ukázalo, jsou při studiu vědeckých otázek úspěšné.*⁴⁶

II.2. Předmět(y) studia filosofie

Otázka předmětů studia filosofie je neméně komplikovaná jako otázka předchozí - jak už koneckonců bylo zmíněno, v mnohých ohledech se vzájemně doplňují. V nejširším možném pojetí je předmětem filosofie veškeré bytí a vše, co s ním souvisí – záběr filosofie je zkrátka tak široký, že málokdy pomine nějakou z otázek jako nehodnou jejího zájmu. Vyjdeme-li ovšem ze slovníkových definicí užitých v úvodu práce, můžeme okruh zájmu filosofie rozdělit do tří, respektive pěti, oblastí, o nichž je pak možno pojednávat samostatně a uceleněji. Toto dělení, podobně jako téměř vše filosofie se týkající, není směrodatné a mohou k němu existovat mnohé výhrady – na druhou stranu dobře pokrývá oblasti zájmu filosofie a umožní nám lépe strukturovat naši práci.

II.2.1. Metafyzika (historický úvod)

Z uvedených oblastí budiž první hodna našeho zájmu metafyzika. Ta tvoří jeden ze základních pilířů filosofie již od jejího prvopočátku – Aristoteles ji nazývá první filosofii a Heidegger později při její analýze dává rovnítko mezi ni a filosofii samu⁴⁷ – ač sám okruh předmětů jejího zájmu je podobně nevyjasněný jako okruh zájmu filosofie, o zásadních proměnách názorů na podobu, obsah a užitečnost této nauky v průběhu dějin nemluvě.⁴⁸

V klasickém, aristotelském, pojetí má metafyzika dva hlavní okruhy zájmů – metafyzika je nauka o tom nejjobecnějším ve světě (tj. o jsoucnu samotném) a zároveň nauka o prvních příčinách ve světě. Sám Aristoteles ovšem nijak vztah

⁴⁶ Russell, str. 157.

⁴⁷ Heidegger (Konec filosofie), str. 7.

⁴⁸ Sám její název je přitom zavádějící, ač mnohdy označován za výstižný – pojmenování metafyzika nevzniklo pro označení nauky zabývající se tím, co přesahuje přirozený svět fyziky, ale jako bibliografická pomůcka při řazení Aristotelových spisů (τά μετά τά φυσικά βιβλία (ta meta ta physika biblia) – tedy knihy po knihách o fyzice). Srov. např. Wikipedia, nebo The Oxford Companion, str. 556.

těchto dvou záměrů neřeší a naopak se zdá, že sám nemá jasno, čím se jeho první filosofie má zabývat. Tento vztah pak spíše řeší jeho pozdější (především křesťanští) komentátoři, snažící se oba přístupy sjednotit a dokázat, že v obou případech jde o stejný cíl – poznání těch nejzazších principů bytí.⁴⁹

Metafyzika v tomto pojetí se tak zabývá dvěma zásadními okruhy – ontologií a teologií, což Heidegger krásně popsal slovním spojením „onto-theologická“ metafyzika: „*Metafyzika, protože přivádí k představě jsoucí jakožto jsoucí, je v sobě dvojjediným způsobem pravdou jsoucího, a to ve smyslu všeobecného jsoucího a ve smyslu nejvyššího jsoucího.*“⁵⁰

Nástup novověku nadále oblast studia metafyziky rozpracovává a rozšiřuje – racionalističtí filosofové se začínají v jejím rámci zabývat i tématy kosmologie nebo tématy tradičně spadající spíše do vně metafyziky stojící epistemologie. Je-li totiž obecným předmětem metafyziky jsoucno, pak je možno (a je třeba) toto jsoucno zkoumat ze všech možných poloh – tedy nejen jsoucno samo o sobě a ve vztahu k prvotnímu jsoucnu, ale také jsoucno jako součást universa a jsoucno pojímané lidskou myslí.⁵¹ Metafyzika tak opouští starší hranice a stává se téměř synonymem pro filosofii samotnou – identická zůstává pak především metoda, která je vždy pouhou racionální spekulací, neboť metafyzika je povšechně ryzí abstrakcí od přirozeného světa.

Zásadní zvrát v pojmání, již dříve průběžně (především z pozic empiristických filosofů) kritizované narůstající chiméry metafyziky, přichází s Kantovou Kritikou čistého rozumu, která je z pohledu mnohých počátkem konce metafyzického bádání. Kantovské oddělení lidského subjektu od světa o sobě, který se pro člověka tím stává nepoznatelným, znemožňuje i jakékoliv rozumné bádání v otázkách o podstatě jsoucna jen čistou rozumovou spekulací. Takovéto postupy vedou k jasně mylným závěrům, neboť „*o věcech poznáváme apriory jen to, co do nich sami*

⁴⁹ Srov. např. Šimsa, str. 15, nebo Loux, str. 4.

⁵⁰ Heidegger (Co je to metafyzika?), str. 31.

⁵¹ Loux, str. 4-5.

*vkládáme“.*⁵² Metafyzika tak náhle ztrácí pevnou půdu pod nohama, neboť my „nemůžeme nikdy vyjít za hranice lidské zkušenosti, což je přece právě nejvlastnějším úkolem této vědy.“⁵³

Kant sám ovšem metafyziku nezavrhuje, pouze ji proměňuje. Z transcendentální vědy by se měla přerodit v kritickou metafyziku – již nemá jít o studium jsoucna o sobě, ale o studium jsoucna vnímaném člověkem a především pak studium těch nejprvotnějších principů, které toto vnímání (a skrze něj věci vnímané) utvářejí.⁵⁴ „Kritická metafyzika je minimalistická: vztahuje se pouze na oblast přírody (jako souhrn všech jevů), a poznání Boha, lidské svobody a nesmrtelnosti lidské duše (jako věcí o sobě) je jí upřeno.“⁵⁵

II.2.2. Metafyzika v současnosti

V posledních dvou stoletích své existence tak metafyzika a její možná pojetí zákonitě prodělávala turbulentní změny. Navzdory tomu, že Kant završil její kritiku z pozic empirismu a Hegel (a později především Heidegger) se dovolávali jejího dovršení a konce⁵⁶, zatímco pozitivisté s ní hodlali cele skoncovat⁵⁷, metafyzika nezanikla a v současné době je stále nejen předmětem diskuzí, ale také aplikovanou naukou.⁵⁸ A krom jejího klasického, předkantovského, pojetí, které je dnes i nadále pěstováno, se po příchodu kantovské kritiky objevila i pojetí další.

Realisté, jak jsou klasičtí metafyzikové označováni (v analogii k tradičnímu sporu o realie) (?), z různých důvodů a na základě různorodých argumentů věří, že existuje možnost zkoumat jsoucno jako jsoucno – že existuje možnost, jak poznat svět o sobě a jeho nejjobecnější zákonitosti. Anti-realisté naopak tuto možnost popírají –

⁵² Kant, str. 20.

⁵³ Kant, str. 21.

⁵⁴ Loux, str. 6.

⁵⁵ Šimsa, str. 26.

⁵⁶ Heidegger (Konec filosofie), str. 9.

⁵⁷ Šimsa (resp. Sousedík), str. 281.

⁵⁸ Šimsa (resp. Sousedík), str. 18.

vycházejí z kantovských pozic, popisují svět jako vždy interpretovaný skrze nám vlastních struktur, založených obvykle na způsobu našeho vnímání.⁵⁹

Spektrum anti-realistů je samozřejmě široké a nesourodé. Zatímco pozitivisté, jak už bylo řečeno, odmítají jakékoliv spekulativní poznání nevycházející ze smyslových vjemů (tedy tradiční poznání apriori), konceptualisté chápou metafyziku jako nástroj pro zkoumání námi prezentovaných pohledů na svět, podobně jako Kant sám – tedy jako nástroj pátrající po prvotních a obecných principech reprezentovaného světa⁶⁰ (dříve ontologická metafyzika se tak začíná překrývat spíše s epistemologií, o níž bude řeč za okamžik). I tento pohled se dále štěpí, a tak zatímco někteří uznávají všeobecnou platnost takovýchto principů, založenou na tom, že jako lidé jsme vybaveni stejným vjemovým a kognitivním aparátem, další, zejména post-moderně ladění zastánci tohoto stanoviska, provolávají subjektivnost těchto principů, neboť reprezentované světy jsou našimi vlastními naracemi.⁶¹

Metafyzika tak tedy je pěstována a diskutována, ovšem její pojetí je nejednotné a názory na ni se radikálně liší. Zatímco některé filosofické směry dále pěstují odvážnou spekulaci, jiné ji obírají o křídla, nebo zcela zavrhnou – stěží tak můžeme říci, že filosofové se shodnou na tom, že předmětem studia filosofie jsou i jsoucno v jeho nejobecnějším pojetí a otázka prvních hybatelů, tedy věci které přesahují přirozený svět a jsou jeho obecnými principy.

II.2.3. Epistemologie

Epistemologie je obor lidského poznání zabývající se poznáváním, věděním a jeho oprávněností.⁶² Mezi otázky, které si epistemologie pokládá, tak patří „Jak poznávám?“, „Je mé poznání pravdivé a do jaké míry?“ a „Co je to vlastně pravda?“ – čímž se vlastně pasuje na filosofii filosofie a filosofii věd, neboť studuje

⁵⁹ Loux, str. 7-8.

⁶⁰ Loux, str. 7.

⁶¹ Loux, str. 8.

⁶² Encyclopedia of Philosophy, str 325.

způsob, jakým je lidské poznání získáváno a nakolik je toto poznání oprávněné a pravdivé.

O epistemologii bylo již mnohé řečeno v předchozích kapitolách této práce, ovšem ucelené shrnutí a průřezový pohled na stav epistemologie v dnešní době prozatím předložen nebyl. Z výše uvedeného víme, že epistemologie už mnohdy nahradila v metafyzice ontologii, neboť namísto jsoucna o sobě se některé metafyzické směry začaly zabývat jsoucnem poznáním, a že epistemologie ve své naturalizované podobě byla jedním z filosofických oborů, o jejichž zařazení do korpusu přírodních věd usiloval W. V. Quine.

Významný myslitel minulého století, Jean Piaget, se otázkou epistemologie zabýval blíže a naznačil její dělení. Jako vždy nejde o všeobecně přijímaný koncept, základní myšlenky jsou však příliš nosné, aby nebyly zmíněny – epistemologie se může ubírat několika základními směry, z nichž bych zdůraznil především směr reflektující vědecké a filosofické poznání (Piagetovým slovníkem: „*epistemologie metavědecká*“), který na základě soudobé úrovně lidského poznání a poznávání postuluje teorie o poznávání (a tím pádem o i o vědě samé), to jest – snaží se poznání popsat.

Druhý směr („*epistemologie paravědecká*“) poznání konstruuje zcela nově, neboť její představitelé mají za to, že na soudobém (vědeckém) poznání je něco chybného – narozdíl od reflektující a popisné epistemologie se tento směr pokouší prosadit nastolení nových metod poznání, nebo vylepšení těch stávajících. Definované hranice tradičního empirického poznání se zastánci této linie snaží obvykle nastavit poznáním vyšším, metafyzickým či zcela iracionálním, které jej přesahuje, doplňuje a završuje.⁶³ Krom toho „*nalezení podmínek možností vědy pro mnohé filosofy znamenalo, že filosofie může stát nad vědou a určovat její hranice*“.⁶⁴

⁶³ Kratochvíl, str. 13-21.

⁶⁴ Kratochvíl, str. 18.

Rozlišení mezi těmito směry je zdánlivě prosté, ovšem často se stává, že paravědecký přístup v epistemologii se vydává za přístup metavědecký, neboť navzdory neotřelé podobě jeho epistemologické teorie tuto teorii předkládá jako popisnou, poznání reflektující.

Na základě uvedeného můžeme do směru metavědeckých epistemologií zařadit například již popisovanou epistemologii naturalizovanou. Jejím cílem je stále reflektovat poznání ve svém celku – základní určující vlastností je tu především přísné využití vědecké metody a přírodovědeckých poznatků, tedy studium poznání, z pozice vědy samotné. Vůbec tradiční empiristické pohledy na poznání jsou pak členy této množiny.

Mezi myslitele zabývající se paravědeckou epistemologií pak můžeme, i ve shodě s Piagetem, zařadit například významného kontinentálního filosofa minulého století, Henriho Bergsona, který nad běžné rozumové poznání stavěl nadrozumovou intuici. Do této skupiny ale také spadá již diskutovaný Edmund Husserl, který chce tradiční empirický způsob poznání nahradit dle něj dokonalejším způsobem fenomenologickým.

Piaget krom těchto dvou kategorií pak představuje ještě kategorii třetí, jež nazývá „*epistemologie vědecká*“ – v tomto případě však nejde o vědeckost co do metody, jako spíše co do předmětu studia. Vědecké epistemologie jsou vlastně tím, co v současnosti běžně nazýváme filosofiemi věd – tedy obory zabývajícími se převážně způsobem získávání a ověřování poznatků v jednotlivých a dílčích vědních oborech. Ty jsou často provozovány vědci samotnými, zabývajícími se obecnějšími principy jimi studovaného oboru a tříděním jejich poznatků. Filosofie dílčích věd jsou v současné době populárním tématem, přesto však stále poněkud diskutabilního významu. Steven Weinberg se například o filosofii přírodních věd vyjádřil tímto způsobem: „*Dokonce ani nechci upírat význam filosofii přírodních věd,*

kteřá – podle mého názoru – poskytuje ve svých nejlepších dílech milý pohled na historii přírodních věd a jejich objevů.⁶⁵

II.2.4. Morální filosofie

Morální filosofie, nebo etika, je „filosofická disciplína, jejímž předmětem jsou hodnotící soudy, které se týkají dobrého a zlého.“⁶⁶ Potud definice, která je v tomto ohledu až překvapivě jednoznačná a vyčerpávající. Zatímco předmětem zkoumání předchozích dvou filosofických disciplín je svět a jeho poznávání, předmět etiky se zdá ležet jinde – reflektuje morálku, zkoumá její legitimizaci a zdůvodnění. Aplikací etiky v nejširším slova smyslu je právo a s ním zřízení lidské společnosti vůbec. Etiku můžeme dělit na deskriptivní (zkoumající a popisující oblast morálky) a normativní (také preskriptivní, nebo deontologickou), jež si za úkol vytyčuje zkoumání podstaty obecných morálních principů a jejich provázanosti na systém soudobé lidské morálky.

Potud se zdá etika neproblematická – bližší zkoumání však opět odhalí zásadně rozdílné myšlenkové proudy, lišící se především v otázce fundace morálky (a existence či neexistence již zmiňovaného obecného morálního principu) – jak co se původu, tak podoby morálních principů týče. Názory na původ morálky se pak vyskytují v celé škále od etiky přísně naturalizované, vědecké, až po transcendentní, většinou náboženskou, operující s existencí transcendentního morálního principu.

Zatímco transcendentní původ morálky řeší většinou soudobá náboženství, přísně naturalistickou etiku dokonale charakterizuje již citovaný krátký esej Alexe Rosenberga, *The Disenchanted Naturalist's Guide to Reality*, ve kterém říká: „*There is no room in a world where all the facts are fixed by physical facts for a set of free floating independently existing norms or values (or facts about them) that humans*

⁶⁵ Weinberg, str. 142.

⁶⁶ Filosofický slovník, str. 109.

*are uniquely equipped to discern and act upon.*⁶⁷, aby pak navázal: „*The only way all or most normal humans could have come to share a core morality is through selection on alternative moral codes or systems, a process that resulted in just one winning the evolutionary struggle and becoming “fixed” in the population.*“⁶⁸ Obecné morální principy jsou v tomto případě jen dalším, slepým evolučním procesem získané charakteristiky našeho biologického druhu. Postrádají tedy jakoukoliv věčnou platnost – existují jen proto, že jsou pro lidský druh v současné době (nebo přinejmenším, z biologického hlediska „donedávna“, byly) dostatečně výhodné pro přežití našeho druhu.

I v otázce podoby morálních principů můžeme rozlišit větší množství směrů. Z praktičtějších pohledů na filosofii je propagován pragmatismus (morální volba je určena mírou její pragmatičnosti), utilitarismus (morální volba je určena mírou její užitečnosti, člověk by měl udělat to, „*co povede k největšímu blahu co největšího počtu lidí*“⁶⁹) a konsekvenencialismu (morálnost volby je posuzovaná podle jejich viditelných důsledků, nebo podle záměrů). Elizabeth Anscombe, která tento termín v minulém století definovala, k němu píše: „*Now the consequentialist has no footing on which to say “This would be permissible, this not”; because by his own hypothesis, it is the consequences that are to decide, and he has no business to pretend that he can lay it down what possible twists a man could give doing this or that; the most he can say is: a man must not bring about this or that; he has no right to say he will, in an actual case, bring about such-and-such unless he does so-and-so.*“⁷⁰

⁶⁷ „*Ve světě, kde jsou všechna fakta fixována fyzikálními skutečnostmi, není prostor pro množinu volně se vznášejících a nezávisle existujících norem a hodnot (nebo pro fakta o nich), jimiž jsou lidé jedinečně vybaveni, aby je nazírali a chovali se podle nich.*“ Zdroj: Rosenberg. Překlad: autor práce.

⁶⁸ „*Jedinou cestou, jak by většina běžných lidí mohla přijít ke sdílení nějaké základní a společné morálky, je výběr z alternativních morálních kodexů či systémů, tedy proces, jenž vyústil v jeden jediný takovýto kodex, jenž zvítězil v evolučním zápase a stal se v populaci stabilním.*“ Zdroj: Rosenberg. Překlad: autor p.

⁶⁹ Thompson, str. 93.

⁷⁰ „*Konsekvenencialista tak nemá žádnou oporu, na jejímž základě by mohl tvrdit, že tohle je přípustné a toto už nikoli. Neboť podle jeho vlastní hypotézy jsou to důsledky, které něco takového rozhodnou, a on nemá žádnou možnost osobovat si schopnost předpokládat všechny možné zvraty, jež by se mohly člověku stát, udělá-li toto, nebo tamto. Nanejvýše může říci, že člověk nesmí způsobit to, nebo ono, ale nemá žádné právo říci, že v daném případě něco způsobí, leda by něco vykonal.*“ Zdroj: Anscombe. Překlad: autor práce.

Tyto praktické podoby morálních principů jsou pak v protikladu s etikou „vyšších principů“ – zatímco předchozí morálka je jaksi „odvozená od situace“, to jest, morálnost volby je posuzována na základě vyústění situace, vyšší mravní principy jsou na dané situaci nezávislé a mají trvalejší platnost. Podle této teorie vždy víme, co je správné a co špatné, a své konání pak podle těchto nám daných principů reflektujeme (například skrze svědomí). Kantova deontologická etika a směry z ní vycházející jsou vhodným příkladem etiky „vyššího principu“.

Naopak praktické podoby morálních principů mohou vyústit v relativistickou morálku, například existencialistickou, založenou na osobních záměrech a zodpovědnosti jednotlivce, nebo postmoderní, založenou na rovnoprávnosti všech narácí, a tedy neexistenci obecnějšího morálního principu (a to ani v podobě utilitarismu nebo konsekvencialismu).

Na zřeteli je třeba také mít to, že teorie studující tyto deontologické morální principy – náš vnitřní morální kompas – nemusí nutně korelovat s transcendentálním, mimosvětským, původem morálky. Otázky původu a podob jsou rozdílné, jak už bylo výše řečeno, a proto i u naturalizované morálky, tedy evolucí získané, můžeme řešit její podobu – zda je praktická (naše činy posuzujeme takříkajíc za běhu), nebo zda máme v naší biologické výbavě dány základní principy chování, s nimiž naše činy neustále srovnáváme.

II.2.5. Další předměty zájmu filosofie, shrnutí

Výše jmenovanými „stěžejními“ oblastmi filosofické práce se ovšem předměty zájmu filosofie zdaleka nevyčerpávají. Existují další, neméně významné, dokonce až stěžejní, obecné disciplíny filosofie – například logika nebo estetika, stejně jako ty újeji vymezené – politická filosofie, filosofie náboženství, filosofie kultury či filosofie dějin. Množství podoborů, které tyto a výše zmíněné pak plodí, je nesčetné – ať už jde o již zmiňované filosofie dílčích věd, nebo třeba o jednotlivé problémy aplikované etiky. Filosofie se zabývá světem v celé jeho šíři, a tak se stala v průběhu časů velmi rozkošatělou. Mezi její předměty můžeme zařadit přirozený svět i věci jej

přesahující (duše, bůh), způsob poznávání, dobro a zlo, čas a dějiny, jazyk a popis světa, člověka jako jednotlivce i celou společnost, víru, naději, lásku. Výčet by mohl být ještě mnohem delší.

Nahlédnutí do knihovnických polic ovšem ukáže, že zájem filosofie je mnohem širší. Filozofové se v průběhu dějin (a někteří ještě dnes) věnují mystickým otázkám a magii – mezi filosofickými pojednáními tak můžeme nalézt knihy věnující se východním filosofiím, a to nejen těm racionálním, ale i iracionálním, jako je například feng shuei nebo jogínství, nebo alternativními životními styly, což je pro filosofii jev běžný už od jejích prvopočátků – pohledme například na starověké kýniky nebo na soudobějšího „filosofa od jezera“, Henriho Davida Thoreau, o mnohých současných „new-age“ myslitelích ani nemluvě. V tomto ohledu se zdá být nanejvýš pravděpodobné – ač akademické filosofii nemilé, že hranice filosofie leží tam, kde si je jednotlivec určí. A s ohledem na, již popsanou, složitou situaci s definicí filosofie, jsou její hranice (a nejen mimo kruhy akademiků) dosti široké.

II.3. Smysl, účel a cíle filosofie

Otázka po smyslu, účelu a cíli filosofie by, přinejmenším zdánlivě, měla být položena a zodpovězena jako vůbec první. Přesto její umístění téměř na konec teoretické části práce má svůj důvod – výše prostudovaná problematika nám pomůže tuto otázku lépe nahlédnout, uchopit a pokud možno zodpovědět.

Z (v úvodu) uvedených definic a následného rozboru konkrétních témat vyplývá, že, stejně jako vše ostatní, ani smysl a účel filosofie není snadno určitelným. *The Oxford Companion* přínos filosofie rozděluje do dvou oblastí – vnitřní a vzdělávací,⁷¹ přičemž vnitřním přínosem je zde myšlen přínos osobě samotné. Takovýto přínos pak můžeme rozdělit na další dva – může jím být „poznání“ anebo „poučení“.

Poznáním myslíme snahu osoby hledat odpovědi na otázky filosofií pokládané (již výše načrtnuté) vlastními silami, tedy snahu za pomoci filosofie (jejích metod a

⁷¹ „intrinsic and educational“, *The Oxford Companion*, str. 674.

přístupů, ať už zvolíme kterékoliv z nich) poznávat svět. Poučením naopak myslíme zájem dozvědět se o závěrech jiných (tedy těch, kteří se rozhodli svět poznat) – člověk, který od filosofie očekává poučení, předpokládá, že existují filosofové, kteří samotný proces poznávání projdou sami a on získá pouze odpovědi na své otázky.

Navzdory zdánlivé podobnosti tyto přístupy přinášejí i rozdílné chápání ostatních hledisek filosofie. Očekává-li osoba od filosofie poznání, sama svět zkoumá, a tedy prakticky filosofuje, snaží se získat obecné poznatky o světě za pomoci svého rozumu (viz definice filosofie). Osoba věnující se tomuto procesu soustavně a systematicky se pak stává filosofem a záhy si utváří vlastní názor na hranice filosofického poznání, jeho podobu a metody používané k jeho získání. Dochází také k časté konfrontaci svých poznatků s poznatky dalších filosofů.

Naproti tomu u osob očekávajících od filosofie pouze odpovědi je pohled na filosofii tvořen především na základě jejich očekávání, respektive jejich naplnění či nenaplnění. Neexistuje snad člověk, kterého by zcela minula snaha o filosofické poznání světa – už proto, že zvědavost a snaha o pochopení světa kolem nás je přirozenou součástí lidské podstaty – ale většina lidí se této aktivitě neoddává intenzivněji a o to větší jsou jejich očekávání.

Civilizovanému člověku je (už od úsvitu historie) nabízena možnost získávat odpovědi na své otázky od jiných, bez nutnosti vlastní námahy a ten ji rád využívá a přenáší tíhu hledání odpovědí na odborníky, často právě na filosofy. Běžným jevem těchto lidí je očekávání, že filosofové mají „*přístup k nějakému vyššímu druhu poznání, poznání nejen toho, jak se věci mají, ale toho, jaký to má všechno smysl*“,⁷² a na základě tohoto také kladou své otázky.

Oblastí vzdělávací (educational) se pak především myslí rozvoj kritického myšlení a logické argumentace (a tedy ne samotné získávání poznatků, spíše třibení schopnosti s nimi pracovat). Takto nahlížený účel filosofie už neleží v poznání samém, ale v metodách, kterými se k němu dobíráme a jež můžeme dále aplikovat i

⁷² Peregrin, str. 12.

v jiných oborech lidského vědění. Zatímco první z účelů filosofie nám samotným přináší uspokojení ze získání odpovědi (ať už vlastní námahou, nebo skrze jiného filosofa), tento účel nám přináší především praktickou schopnost a dovednost využitelnou v dalším životě.

A proč získávání poznatků skrze filosofii nezařadit také pod vzdělávací úkol filosofie? Odpovědi a poznatky které filosofie předkládá, jsou totiž, jak již víme, nesourodé a neodpovídají mnohdy kritériu intersubjektivit, na rozdíl například od poznatků vědy. Hodnotu tak mají především pro nás samotné, bez ohledu na to, zda je ostatní přijímají, či nikoliv – jsou subjektivní, a tudíž vnitřní. Právě díky tomu je jediným objektivním přínosem filosofie racionální diskurs samotný, a je tedy vzděláním, které nám filosofie přináší.

Předložené vytyčení účelů, úkolů a cílů filosofie (jmenovitě snaha o obecné poznání světa a snaha o rozvoj kritického a analytického myšlení) samozřejmě, jako už mnoho dříve popsaných dělení a definic, postrádá jakoukoliv absolutní platnost. Představitelé různých filosofických směrů (a zdaleka nejen těch již mnohokrát zmiňovaných, naturalizovaných) jsou přesvědčeni o tom, že (jejich) filosofie je schopna podávat, a podává, obecně platné výpovědi o světě, a tudíž přináší platné poznání světa užitečné nejen pro jednotlivce, jenž se s ním vnitřně ztotožní, ale pro lidskou společnost vůbec.

II.4 Didaktika filosofie

II.4.1. Obsah výuky

Didaktika filosofie je obor zabývající se otázkami jak filosofii učit a proč vůbec. Úzce proto souvisí se vším výše uvedeným – tedy otázkou podoby a podstaty filosofie, jejího účelu a cíle a otázkou předmětů jejího studia. V návaznosti na výše řečené je pak ovšem zřejmé, že první a zásadní otázkou je, kdo určí, které pojetí filosofie – z mnoha už představených – je stěžejní a nosné pro výuku.

Pro potřeby této práce se budeme zabývat středoškolskou, gymnaziální, didaktikou filosofie, tedy výukou filosofie, která je pro mnoho mladých lidí prvním intenzivnějším setkáním s tímto oborem lidského poznání. Výuka na těchto školách je v první řadě upravena školským zákonem, který mimo jiné stanovuje za primární dokument pro obsah výuky tzv. Národní program vzdělávání (NPV), o němž dále říká, „že rozpracovává cíle vzdělávání stanovené tímto (školským, pozn. autora práce) zákonem a vymezuje hlavní oblasti vzdělávání, obsahy vzdělávání a prostředky, které jsou nezbytné k dosahování těchto cílů.“⁷³

Na základě NPV vznikají pro jednotlivé obory vzdělávání (v našem případě střední, gymnaziální) tzv. Rámcové vzdělávací programy (RVP), které „vymezují povinný obsah, rozsah a podmínky vzdělávání“⁷⁴ a na jejichž základě jsou pak tvořeny Školní vzdělávací programy (ŠVP), které umožňují školám pojmout a naložit s předepsaným učivem dle svého, samozřejmě v rámci zákonem daných možností. Pro naši oblast zájmu je tak především určující *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia* vydaný Výzkumným ústavem pedagogickým v Praze.

Tento dokument si, ve zkratce, předkládá tři základní cíle vzdělávání na středních školách, z nichž pro nás jsou především stěžejní dvě, tedy „vybavit žáky klíčovými kompetencemi na úrovni, kterou předpokládá RVP“⁷⁵ a „vybavit žáky širokým vzdělanostním základem na úrovni, kterou popisuje RVP“⁷⁶.

Pojem vzdělanostní úrovně je jasný, naproti tomu pojem klíčových kompetencí si zaslouží přiblížení. RVP o nich říká, že „představují soubor vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot, které jsou důležité pro osobní rozvoj jedince, jeho aktivní zapojení do společnosti a budoucí uplatnění v životě“⁷⁷ a rovnou předkládá šest oblastí těchto kompetencí, z nichž pro nás významná se zdá být oblast kompetencí k řešení problémů, která obsahuje tyto dílčí kompetence:

⁷³ Školský zákon, str. 4827.

⁷⁴ Tamtéž.

⁷⁵ RVP, str. 8.

⁷⁶ Tamtéž.

⁷⁷ RVP, str. 8.

- rozpozná problém, objasní jeho podstatu, rozčlení ho na části;
- vytváří hypotézy, navrhuje postupné kroky, zvažuje využití různých postupů při řešení problému nebo ověřování hypotézy;
- uplatňuje při řešení problémů vhodné metody a dříve získané vědomosti a dovednosti, **kromě** analytického a kritického myšlení využívá i myšlení tvořivé s použitím představivosti a intuice;
- kriticky interpretuje získané poznatky a zjištění a ověřuje je, pro své tvrzení nachází argumenty a důkazy, formuluje a obhajuje podložené závěry;
- je otevřený k využití různých postupů při řešení problémů, nahlíží problém z různých stran;
- zvažuje možné klady a zápory jednotlivých variant řešení, včetně posouzení jejich rizik a důsledků.⁷⁸

Tyto kompetence zřetelně korespondují s výše uvedeným „vzdělávacím“ účelem filosofie. Tomu úspěšně sekunduje obsah bloku „Úvod do filozofie a religionistiky“ předmětu „Občanský a společenskovědní základ“ ze vzdělávací oblasti „Člověk a společnost“. Zde se očekává, že výstupem studia tohoto bloku bude, že žák:

- objasní podstatu filozofického tázání, porovná východiska filozofie, mýtu, náboženství, vědy a umění k uchopení skutečnosti a člověka
- rozliší hlavní filozofické směry, uvede jejich klíčové představitele a porovná řešení základních filozofických otázek v jednotlivých etapách vývoje filozofického myšlení
- eticky a věcně správně argumentuje v dialogu a diskusi, uvážlivě a kriticky přistupuje k argumentům druhých lidí, rozpozná nekorektní argumentaci a manipulativní strategie v mezilidské komunikaci
- zhodnotí význam vědeckého poznání, techniky a nových technologií pro praktický život i možná rizika jejich zneužití
- posuzuje lidské jednání z hlediska etických norem a svědomí jednotlivce, objasní dějinnou proměnlivost základních etických pojmů a norem

⁷⁸ RVP, str. 9.

- rozlišuje významné náboženské systémy, identifikuje projevy náboženské a jiné nesnášenlivosti a rozezná projevy sektářského myšlení⁷⁹

Krom těchto základních výstupů, které v mnohém stále kopírují spíše „vzdělávací“ účel filosofie, pak ještě velmi stručně vytyčuje základní obsah učiva bloku:

- **podstata filozofie** – základní filozofické otázky, vztah filozofie k mýtu, náboženství, vědě a umění
- **filozofie v dějinách** – klíčové etapy a směry filozofického myšlení
- **víra v lidském životě** – podoby víry, znaky náboženské víry; náboženské systémy, církve; sekty⁸⁰

Zdánlivě je tedy podoba výuky filosofie na středních školách gymnaziálního typu po obsahové stránce určena velmi volně a je v podstatě především zaměřená na „vzdělávací“ účel, se záměrem předat vědomosti a schopnosti nutné k tomu, aby se člověk začal aktivně zajímat o to, co jsme (v souladu s *The Oxford Companion to Philosophy*) označili za „vnitřní“ účel filosofie, zejména tedy o „poznání“ a ne pouze získávání „poučení“. S tím také souhlasí někteří pedagogové a autoři – například Zdeněk Novotný, který říká: „*Čím je pro fyzickou stránku člověka tělocvik, tím je pro jeho duševní stránku filosofie.*“⁸¹

Možnost škol nakládat s tímto základním vymezením výuky filosofie volnějším způsobem ovšem omezuje především čas. Předmět Občanského a Společenskovedního základu je obsáhlý: krom bloku „Úvod do filozofie a religionistiky“ také obsahuje bloky „Člověk jako jedinec“ – tedy psychologie, „Člověk ve společnosti“ – tedy sociologie, „Občan ve státě“ – tedy především politologie, „Občan a právo“ a „Mezinárodní vztahy, globální svět“. A každý z uvedených bloků má netriviální obsah – vždyť jen výklad klíčových etap a směrů

⁷⁹ RVP, str. 42.

⁸⁰ Tamtéž.

⁸¹ Novotný, str. 5.

filosofického myšlení, jak to požaduje RVP, je téma nanejvýš košaté i při substanciálním prokrácení.

Při nevalné hodinové dotaci, kterou je schopna většina škol tomto předmětu věnovat (obvykle 2 vyučovací hodiny týdně, nepočítaje v to různé druhy volitelných seminářů)⁸² pak musí nutně dojít ústupkům v oblasti obsahu (který je ovšem v hrubém nárysu zákonně daný), nebo užité metody výuky.

II.4.2 Metody výuky filosofie

Připomeňme nyní, jen krátce, základní možnosti přednesu filosofické problematiky. Co do způsobu podání, je možno zvolit frontální způsob výuky (tedy přednáška), seminární způsob výuky (tedy diskuze nad problematikou, četba a rozbor textů) nebo využít široké škály aktivizačních metod a vzdělávacích aktivit a her. Jednotlivé metody podání látky mají samozřejmě své výhody a nevýhody a vše odvisí také od velikosti výukové skupiny anebo konkrétním obsahu (vědomosti či kompetence) který chceme předat.

V ideálním případě by měly být výukové metody být víceméně rovnoměrně rozloženy, aby byly klíčové kompetence a vzdělanostní základ předány žákům co nejefektivněji, a přesto dostatečně poutavě a přitom komplexně. Běžným jevem je ovšem nepoměrné navyšování frontálního přístupu, neboť ten je nejefektivnějším způsobem předání většího množství informací co největšímu počtu lidí ve stanovenou dobu.

⁸² Srov. např.: Gymnázium Olomouc-Hejčín, *Učební plán čtyřletého gymnázia* [online, cit. 2011-05-01]. Dostupné z WWW: <<http://www.gytool.cz/studijni-obory/?s=gymnazium-ctyrlete>>.

Nebo: Gymnázium Ostrava-Hrabůvka, *Učební plán 8letého studia* [online, cit. 2011-05-01]. Dostupné z WWW: <http://www.ghrabuvka.cz/docs/UP8_07.pdf>.

Nebo: Akademické Gymnázium Štěpánská, *Učební plán pro školní rok 2010-2011* [online, cit. 2011-05-01]. Dostupné z WWW: <http://www.agstepanska.cz/cs/site/n_skola/zakl_udaje/ucebni_plan_10-11.pdf> (zde hodinová dotace u některých – humanitně zaměřených – tříd navýšena na 3 hodiny ZSV týdně).

Zatraktivnění podoby výuky filosofie a snaha o komplexnější pokrytí požadovaných výstupů je přitom dlouhodoběji řešená problematika – již například v roce 1993 začala ve Filosofickém časopise (počínaje ročníkem 41, 1/1993) vycházet série článků pod souhrnným názvem „Filosofie ve školních lavicích“, která se touto problematikou zabývala a snažila se nabídnout alternativní přístupy k výuce filosofie, především na středních školách.

S atraktivností podání navíc také úzce souvisí způsob a forma členění podávané látky – filosofii tradičně můžeme podávat historicky (tudíž tradiční dějiny filosofie), nebo problémově (zásadní témata filosofii řešená, podána průřezově). Zatímco první způsob nabízí efektivnější a přehlednější způsob podání látky, výhodou druhého je možnost lepšího pochopení filosofické problematiky (a tudíž i její další užitečnosti) a jednotlivých řešených problémů, o nadčasových vazbách nemluvě.

Vše je přitom zjednodušeno o otázky, zda se zaměřit pouze na řešené problémy, nebo i na jednotlivá řešení konkrétních filosofů, a zda se věnovat dějinám filosofie, nebo se zaměřit pouze na filosofii soudobou – odpovědi na ně jsou totiž dány RVP.

III. Praktická část

III.1. Popis prováděného výzkumu

Výzkum byl prováděn v dubnu 2011 na vzorku 165 studentů (75 mužů, 90 žen) maturitních ročníků osmi středních škol gymnaziálního typu z šesti různých měst z celé ČR. Ve většině případů pak byla dotazována jedna celá třída či studijní skupina.

Metodou výzkumu byl dotazník, doplněný o krátkou debatu nad tématy v dotazníku probíranými, jejímž účelem byla snaha o zjištění zájmu se těmito tématům věnovat. Dotazník obsahoval 27 otázek rozdělených do čtyř hlavních kategorií. Ve většině případů byly otázky řešeny formou nabízených možností (14 otázek, přičemž ve 4 případech byla požadována pouze jedna odpověď z výběru, v 10 případech pak bylo možno vybrat odpovědi více)⁸³, dále pak v dotazníku bylo zahrnuto 10 otázek, v jejichž rámci bylo nutno zaznačit míru na dané škále (0-100)⁸⁴, a 4 „dobrovolné“ otázky, na něž dotazovaní odpovídali slovně.

V rámci zadání dotazníku byla respondentům také dána možnost na kteroukoliv z otázek předloženého dotazníku neodpovídat, jakožto výraz nezájmu se k danému tématu vyjadřovat. Ze 165 respondentů ve 14 otázkách, kde byly nabízeny možné odpovědi, ovšem tuto možnost využilo minimum dotazovaných. Oproti 2260 platně zodpovězeným osobo-otázkám se tak ve statistikách vyskytlo pouze 50 nezodpovězených osobo-otázek. V otázkách, kde bylo zadáno zaznačit míru na dané škále, pak z 1650 osobo-otázek nebylo zodpovězeno pouze cca deset. Ve větší míře tuto možnost studenti využívali v doplňujících otázkách se slovní odpovědí – v otázce na oblíbeného filosofa (jež jako jediná podléhala statistickému hodnocení) odpovědělo pouze 68 respondentů.

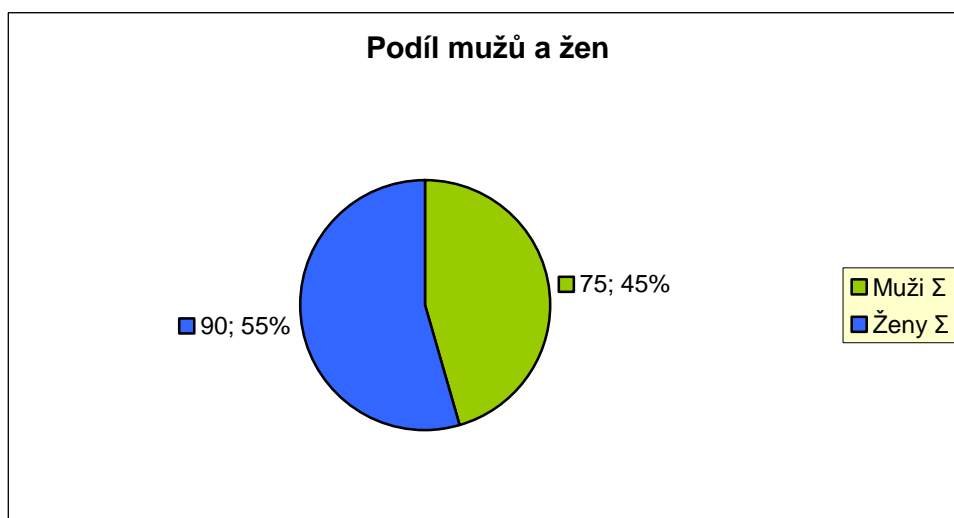
⁸³ V takovém případě pak mluvíme o „hlasech“, které jednotlivým možnostem byly přiděleny. Procenta při hodnocení označují, jak velká část ze všech odpovídajících se ztotožňuje s touto možností, a jsou počítána pro každou jednu možnost zvlášť.

⁸⁴ V takovémto případě pak mluvíme o bodech, respektive počtu průměrně získaných bodů ze sta.

Patnáct otázek (14 otázek s nabízenými možnostmi odpovědi a 1 otázka se slovní odpovědí)⁸⁵ bylo statisticky vyhodnoceno, údaje z desíti otázek (vyznačování míry na škále)⁸⁶ byly pak převedeny na reálná čísla a posléze zpracovány v aritmetický průměr s vyhodnocením modu a mediánu.

Větší část otázek byla přesně cílena na získání potřebných údajů k potvrzení či vyvrácení hypotéz, některé jsou však pouze doplňkové a slouží jako druhotné indikátory či zdroj doplňující zdroj informací k ucelení celkového pohledu na zkoumanou problematiku. Dvě otázky⁸⁷, které nebyly statisticky hodnoceny vůbec, spadají právě do této skupiny.

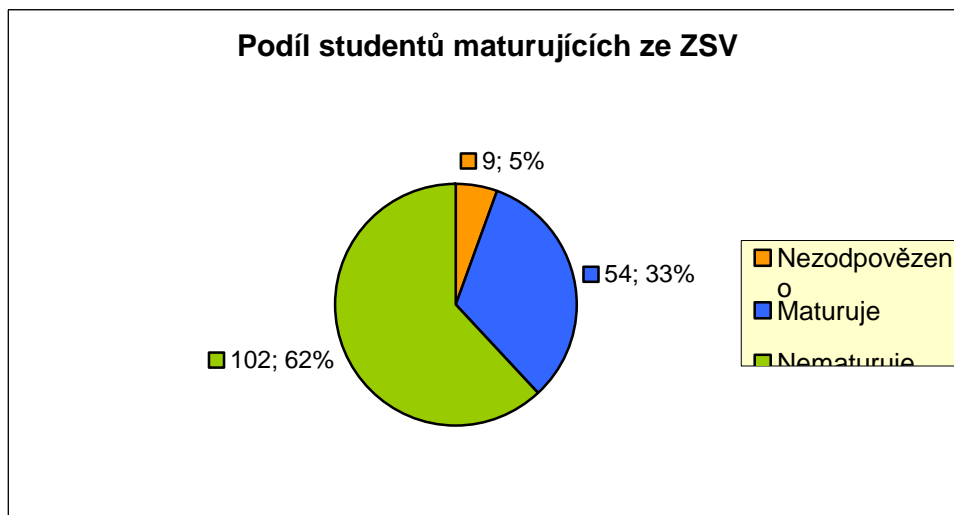
Kompletní dotazník je součástí příloh práce. Citáty jednotlivých pasáží dotazníku nejsou pro jejich četnost obvykle odkazovány (nejsou-li jinak citátem samy).

⁸⁵ Otázky 1-7 části A, otázky 1-3 části B, otázky 1 a 2 části C1 a otázky 1, 2 a 5 části C2 dotazníku.

⁸⁶ Otázky 1-5 části D1 a otázky 1-5 části D2 dotazníku.

⁸⁷ Otázky 2 a 3 části C2 dotazníku („Jaké učebnice, texty a pomůcky při studiu filosofie používáme?“ a „Co mi dalo dosavadní studium filosofie?“).

III.2. Filosofie a vědy

III.2.1. Primární indikátor (Otázka A-7)

Bez ohledu na výše rozebíranou komplikovanost otázky vztahu filosofie a vědy, byla primárním indikátorem v tomto případě prostá otázka, zda filosofie je věda. Předpokladem pro položení takovéto otázky je přesvědčení, že středoškolský student na úrovni maturitního ročníku již vládne (vlastní) představou, jak definovat (přírodní) vědu⁸⁸, a je tedy po úvaze schopen určit, zda filosofie této definici vyhovuje, či nikoliv. Vztah filosofie a vědy je také závazná část učiva společenskovedního základu danou RVP.⁸⁹

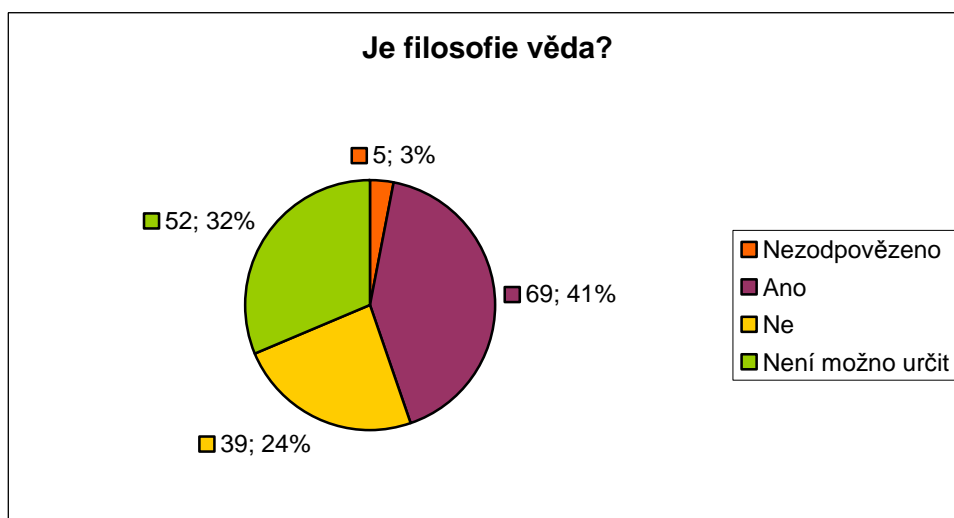
Ve zkoumaném vzorku celkových 165 studentů tuto otázku zodpovědělo 160 studentů. Z nich pak na tuto otázku odpovědělo 69 (cca 41%) kladně – tedy téměř polovina souhlasí s tvrzením, že filosofie je věda. Naproti tomu filosofii by za vědu neoznačilo 39 studentů (24%), přičemž 52 studentů (32%) označilo odpověď „není možno určit“. Na základě primárního indikátoru můžeme říct, že ve zkoumaném vzorku převažuje názor o vědeckosti filosofie.

⁸⁸ RVP, str. 25-27.

⁸⁹ RVP, str. 42.

Při bližším rozboru dat zjistíme, že filosofii za vědu považují především ženy. Kladně na tuto otázku odpovědělo 46 z dotazovaných studentek, což činí 52% z celkového počtu, oproti pouhým 13 záporným odpovědím (14%). Dvě respondentky pak využily možnosti otázku nezodpovědět (2%) a 29 se vyjádřilo tak, že odpověď není možno jasně určit. Tato zásadní převaha názoru o vědeckosti filosofie je pak zvýrazněna srovnáním s odpověďmi mužské části dotazovaných studentů, kde rozdíly nejsou zdaleka tak markantní.

Filosofii za vědu považuje pouze 23 dotazovaných (31%), což je stejně jako těch, kteří odpověděli, že odpověď není možné určit, a dokonce o něco méně než těch, kteří odpověděli záporně – tedy že filosofie není věda. Zápornou odpověď podalo 26 studentů, tedy 34% dotazovaných. Otázku nezodpověděli tři respondenti. Názor na vědeckost filosofie u mužské části zkoumaného vzorku je tak mnohem méně diferenciován a zdaleka ne tak vyhraněný, jako je tomu u části ženské.

III.2.2. Sekundární indikátory (Otázky A-2, A-3, D1-1)

Odpověď na otázku názoru na vědeckost filosofie by ovšem nebyla úplná bez prozkoumání sekundárních indikátorů, kterými jsou otázky týkající se chápání filosofie, definice filosofie a potom (a především) otázka na míru vědeckosti filosofie.

V prvních dvou případech sledujeme četnost výskytu odpovědí, v nichž je filosofie explicitně označena za vědu. Otázka A-2 nabízí několik možností chápání filosofie (styl života, věda, umění, vyšší druh poznání, anachronismus)⁹⁰ a námi sledovanou odpovědí bude odpověď *b*: „(Filosofie je) věda, obor s vlastní terminologií, soubor řešených problémů a metodika jejich řešení“. Otázka A-3 pak nabízí několik definic filosofie⁹¹, přičemž námi sledovanou odpovědí bude opět *b*, tedy : „(Filosofie je) věda o nejobecnějších zákonitostech bytí (tj. přírody a společnosti), lidského myšlení a procesu poznání“⁹².

Otázka A-2 je v tomto ohledu mnohem průkaznějším indikátorem, neboť nabízí různorodé pohledy na filosofii, z nichž pojetí filosofie jako vědy je jen jednou z diametrálně odlišných možností. Otázka A-3 naopak nabízí různé obdoby téhož. Výběr se tak stává komplikovanějším – vědeckost filosofie už není jediným kritériem, na jehož základě si respondent může odpověď zvolit.

V tomto případě už výsledky nejsou zdaleka tak průkazné – filosofii jako vědu chápe pouhých 38 respondentů, což je téměř polovina původního výsledku, získaného dle primárního indikátoru. Tváří tvář dalším volbám tak za filosofii označilo jen cca 23% studentů oproti 41% z předchozího příkladu. Stále však můžeme i v tomto případě sledovat jistou disproporci mezi odpověďmi žen a mužů – filosofii jako vědu chápe 24 dotázaných žen (cca 26,7%), což je největší podíl dotazovaného vzorku (ač zdaleka ne zásadně největší – za umění a za vyšší druh poznání filosofii označilo shodně 23 respondentek), zatímco u mužů jen pouhých 14 dotázaných (cca 19%, zdaleka největší podíl mužů označil filosofii za styl života – 25 dotázaných, tedy cca 33%).

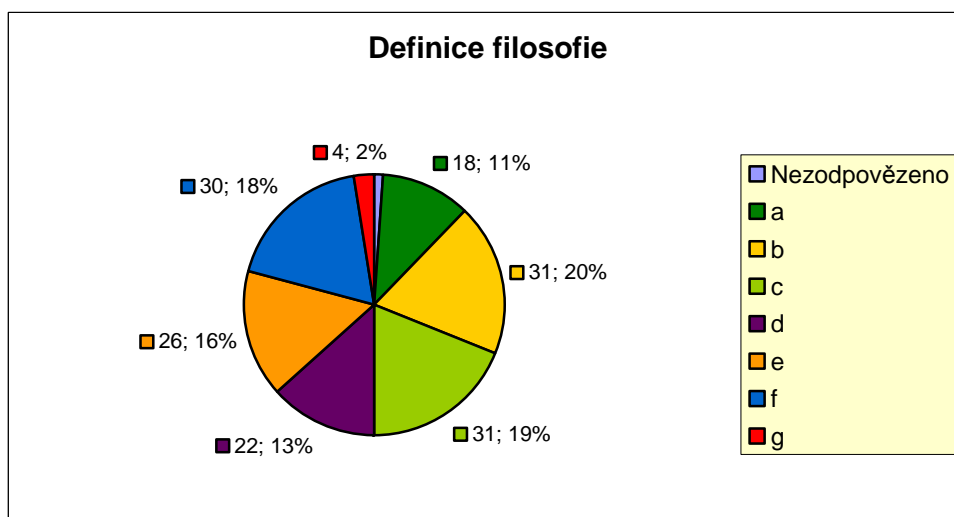
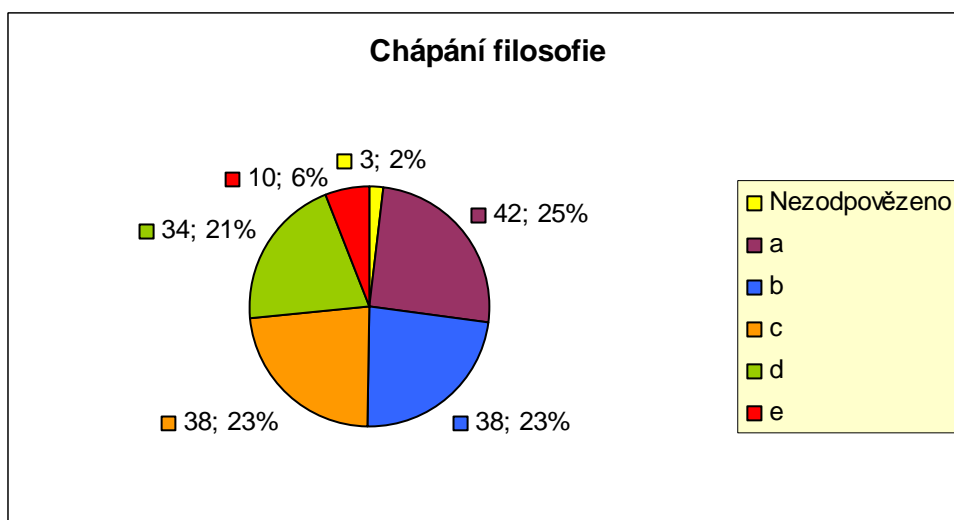
Podobně i definici filosofie označující tento obor za vědu si z celkového počtu vybrala poměrně nezanedbatelná část respondentů (31, tedy 18,8%), ale

⁹⁰ Úkolem je vybrat pouze jednu odpověď.

⁹¹ Řešeny v kapitole I.2. této práce.

⁹² Filozofický slovník, str. 139.

z uvedeného grafu i zde můžeme říci, že rozdíly mezi některými volbami jsou téměř zanedbatelné. Markantnější rozdíl opět zaznamenáváme při srovnání výsledků mužů a žen (příslušnou definici si za svou zvolilo 20 žen, tedy cca 23%, a jen 11 mužů, tedy cca 15%), ale ani zde nenacházíme tak zřetelnou podporu vědeckosti filosofie jako u primárního indikátoru.

III.2.3. Míra vědeckosti filosofie (Otázka D1-1)

Prostudujeme-li hodnocení míry vědeckosti filosofie na bodové škále 0-100, ani zde nenalezneme zásadnějších odchylek od předchozích zjištění. Aritmetickým průměrem všech získaných hodnot je míra 47,6⁹³ bodů. Filosofie je tak v průměru považována za vědu jen z poloviny (medián hodnot i modus jsou shodně 50).

Opět můžeme sledovat rozdíl, ač nyní zdaleka ne tak markantní, mezi hodnocením mužů (45,3) a žen (53,9). Tento rozdíl by byl možná ještě o několik bodů znatelnější, nebýt překvapivě vysokého hodnocení vědeckosti filosofie u studentů Osmiletého Menzovního Gymnázia v Praze, které v průměru dosahuje hodnoty 70,6 – u mužů pak překvapivých 77, což je výsledek zcela protikladný vůči ostatním zkoumaným studijním skupinám, kde je hodnocení vědeckosti filosofie u žen vyšší než u mužů (výsledek je částečně ovlivněn i nízkým počtem dívek ve zkoumaném vzorku – pouze 2 oproti 12 chlapcům).

III.2.4. Terciární indikátory a závěr

Aby byla otázka nahlédnuta v celé úplnosti, využijme ještě několik „terciárních“ indikátorů, které nám dotazník nabízí. Chceme-li filosofii přísně srovnávat s vědami přírodními, můžeme například sledovat odpověď „a“ v otázce A-4 dotazníku („*Co je předmětem studia filosofie?*“), která předmět studia filosofie určuje jako tentýž s předmětem studia přírodních věd – tedy přirozený svět. Tuto odpověď přitom zvolilo pouhých 29 respondentů (17,6%). Naopak odpověď „a“ v otázce B-1 (Co očekáváme od filosofie?), která mezi očekávání řadí „*odpovědi na otázky vymykající se přírodním vědám*“, označilo 72 respondentů (43,6%), podobně jako odpověď „c“ („*odpovědi na otázky o podstatě lidské duše*“) ve stejné otázce zvolilo 86 respondentů (52,1%).

Obojí volby poměrně zřetelně poukazují na to, že ač respondenti ve zkoumaném vzorku tíhnou spíše k vědeckému pojetí filosofie, zdráhají se chápat ji na stejné

⁹³ Zaokrouhleno na jedno desetinné místo.

úrovni jako vědu přírodní – předmět studia sdílejí jen dle malého počtu respondentů, zatímco naopak velká část hledá její účel mimo tuto oblast. Vědecká filosofie ano, naturalizovaná ovšem ne.

Zajímavým indikátorem pak může v tomto případě být i otázka A-6, která předkládá citáty význačných myslitelů, filosofii popisujících. V teoretické části zmíněná⁹⁴ demarkační role filosofie (kterézto hledisko ještě nebylo zkoumáno) je poměrně jasně (ač z kontextu vytrženě)⁹⁵ popsána v citátu pozitivisticky laděného Wittgensteinova Traktátu (odpověď „g“):

„Cílem filosofie je logické ujasnění myšlenek.

Filosofie není naukou, nýbrž činností.

Filosofická práce se ve své podstatě skládá z ujasňování.

Výsledkem filosofie nejsou „filosofické věty“, nýbrž projasnění vět.

Filosofie má projasnit a ostře formulovat myšlenky, jež jsou jinak jakoby kalné a zamlžené.“⁹⁶

Tuto odpověď si ovšem v konečném součtu vybralo „pouhých“ 23 respondentů (cca 14%), například oproti mnohem populárněji laděnému citátu Descartovu (*„C'est proprement avoir les yeux fermés, sans tâcher jamais de les ouvrir, que de vivre sans philosopher.“⁹⁷*), který si vybralo 43 respondentů (tedy cca 27%). Jen v součtu s demarkačně laděným Nietzscheho citátem, který ovšem postrádá pozitivistické ladění Wittgensteinovo, který si vybralo 17 respondentů (10%), dosahuje demarkační pojetí filosofie výraznějšího procentuálního zastoupení (cca ¼) mezi respondenty.

⁹⁴ Kapitola II.1.3. této práce.

⁹⁵ Znalost širšího kontextu je od studenta maturitního ročníku očekávána.

⁹⁶ Wittgenstein, str. 32.

⁹⁷ „Žít a nefilosofovat je jako mít zavřené oči a nikdy se ani nepokusit je otevřít.“ Zdroj: Descartes, str. 32. Překlad: WWW.

III.3. Předmět(y) studia filosofie

III.3.1. Primární indikátor (Otázka A-4)

Otázka A-4 nabízela výčet desíti různých stěžejních oblastí studia (krátce popsanych, vyhýbajíc se zavedeným filosofickým termínům), z nichž respondenti měli vybírat ty, které jsou předmětem filosofie (některé nabízené možnosti se svým významem překrývaly nebo doplňovaly). Respondenti měli možnost označit více odpovědí a také jim byla nabídnuta jedenáctá možnost, popírající předchozí volbu – odpověď, že filosofie nemá určitelný předmět studia. Tuto možnost vybralo 21 studentů (13%), z čehož bylo celých 17 žen (tedy 18,9% všech žen). Možnost nezodpovědět otázku naopak nevyužil žádný z respondentů.

Ze získaných údajů můžeme vidět, že v pořadí četnosti odpovědí vedou právě tři výše vytýčené a popsané stěžejní filosofické disciplíny – tedy metafyzika, epistemologie a etika. Metafyzika, obecněji popsaná v odpovědi „b“ (*„Věci přirozený svět přesahující, problematika podstaty věcí a duše, tedy metafyzika“*) a také komplementárně v odpovědi „c“ (*„Duše a její vztah k člověku“*), získala 103 a 106 hlasů, což znamená, že za předmět filosofie ji považuje 71,52%, respektive 73,6% všech odpovídajících respondentů. Výsledky (a poznatky z následné diskuze) také napovídají, že podstatným důvodem pro vybrání těchto odpovědí se zdá být pojem „duše“, která je tak (prismatem respondentů) pasována na primární oblast zájmu filosofů.

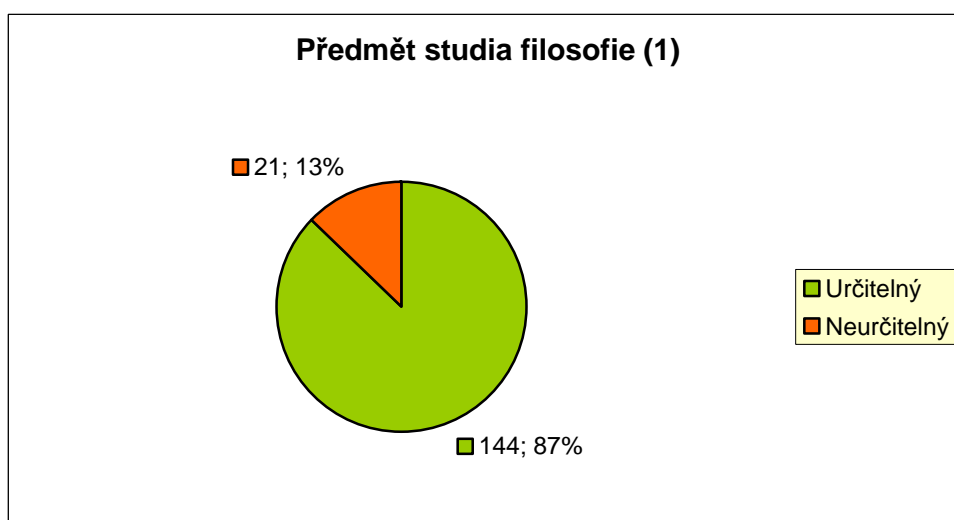
Epistemologie, zastupovaná odpovědí „g“ (*„Způsob poznávání světa okolo nás“*), získala 93 hlasů (64,6% odpovídajících respondentů), čímž si vysloužila pomyslné druhé místo, a etika, zastupovaná odpovědí „d“ (*„Morálka, etika, právo“*), se umístila na místě třetím, s 73 hlasy (50,7% odpovídajících respondentů).

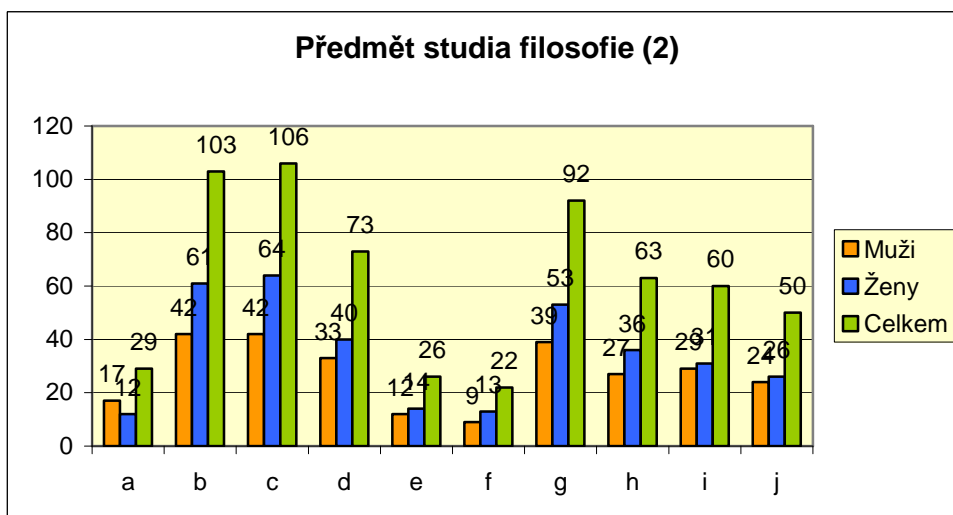
Naopak velmi nízký počet hlasů získala odpověď „a“, označující za předmět studia filosofie *„Přirozený svět, také předmět studia přírodních věd“* – pouhých 22 hlasů,

tedy 15,28%. Podle většiny odpovídajících se tak filosofie a přírodní vědy ve svém studiu míjejí, což je zajímavý indikátor i k dříve rozebírané otázce (vztah filosofie a vědy). Ovšem ať už filosofie je, či není věda, nesdílí s přírodními vědami, podle většiny dotázaných, stejný předmět studia, což se zdá být v protikladu s míněním akademických filosofů, kteří – jak už bylo řečeno – přirozený svět zkoumají, ovšem obvykle jiným prismalem a s jiným účelem než přírodní vědci.

Podobně nízké ohodnocení získala i odpověď „e“ („*Dějiny a jejich smysl*“) a odpověď „f“ („*Jazyk a způsob, jakým popisujeme svět*“). První ze jmenovaných získala 26 hlasů, což znamená, že byla za předmět studia filosofie označena pouhými cca 18% respondentů – překvapivá odpověď, vzhledem k tomu, že filosofie dějin je nedílnou součástí filosofického korpusu již dlouhá staletí a její výuka je zahrnuta v osnovách středoškolské filosofie.

Druhá ze jmenovaných odpovědí pak získala dokonce pouhých 22 hlasů, což je rovno 15,3% odpovídajících respondentů. Drtivá většina studentů, zdá se, nesdílí názor analytické větve filosofie, která právě analýzu jazyka a naší schopnosti vyjadřovat se jím o světě, považuje za stěžejní (ba dokonce jediný) úkol filosofie.

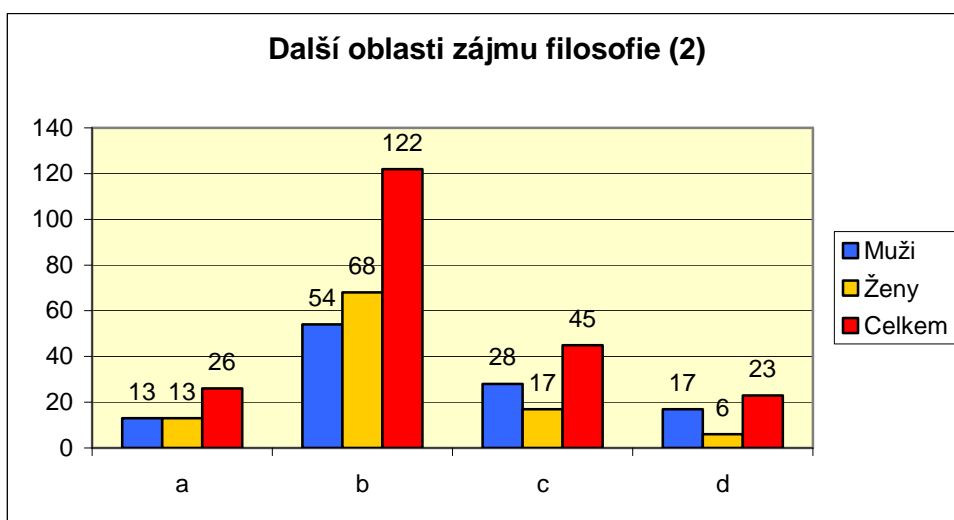
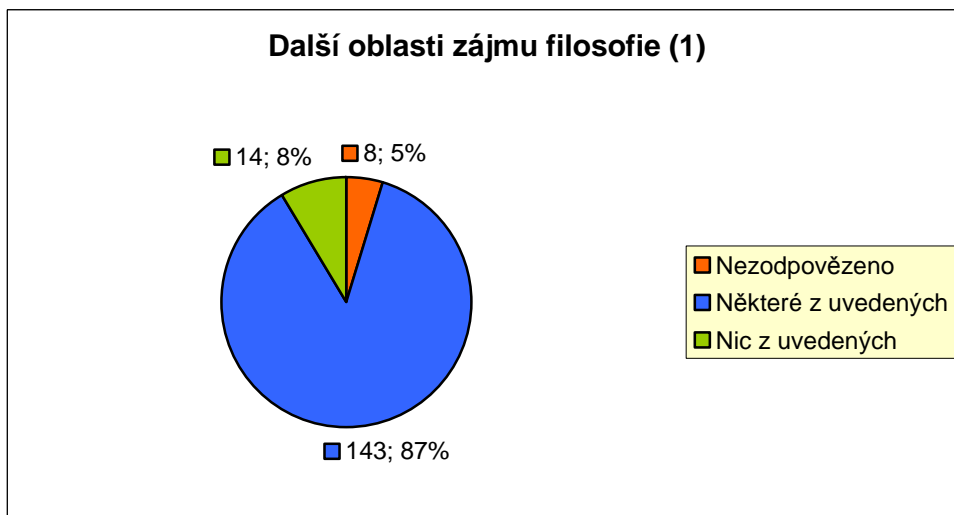

III.3.2. Další oblasti zájmu (Otázka A-5)

Krom stěžejních témat filosofie byly, v rámci další otázky, nabídnuty respondentům některé další, méně běžné (a přesto ne neobvyklé) oblasti zájmu filosofů – jmenovitě „Mystika, alchymie a magie“, „Východní myšlenkové proudy, jako je buddhismus, jóginství, brahmanismus nebo konfucionismus“, „Alternativní životní styly“ a „Genderová problematika“. Výběr byl spíše ukázkový než úplný (neboť další výčet by mohl být mnohem delší, jak už bylo dříve zmíněno) a účelem otázky bylo zjistit, nakolik vůbec respondenti považují tato ne zcela západní akademická témata za oblasti zájmu filosofů. Respondenti opět měli možnost vybrat více odpovědí nebo nevybrat ani jednu z nabízených.

Z celého dotazovaného vzorku využilo možnost neodpovídat 8 respondentů a odpověď „e“, tedy „Nic z výše uvedeného“, vybralo dalších 14 studentů, což nám ponechává 143 odpovídajících studentů (cca 87%). Z nabízeného výběru pak drtivě nejvíce hlasů získala odpověď „b“, označující za oblast zájmu filosofie východní myšlenkové proudy. Tuto možnost vybralo 122 odpovídajících studentů, což tvoří 85,31% z této skupiny. Ostatní odpovědi nezískaly ani zdaleka tolik hlasů, přičemž nejméně jich získala odpověď „d“, tedy „Genderová problematika“ (23 hlasů, 16,1%).

III.3.3 Sekundární indikátor (Otázka B-1)

Zajímavým sekundárním indikátorem pro zkoumání názoru respondentů na problematiku předmětu studia je i otázka zjišťující, co od filosofie očekávají. Respondenti odpovídali, jaké odpovědi by jim filosofie měla dávat, a tudíž, jaké otázky by si měla klást a co by tedy měla studovat. Odpovědi rozebírané v následující části práce je tak možno vzít v potaz jako další indikátor vypovídající o námi studovaném jevu.

III.4. Účel a cíle filosofie

III.4.1. Primární indikátor – očekávání (Otázka B-1)

Problematika účelů a cílů filosofie byla v dotazníku studována jako problematika využitelnosti tohoto oboru a očekávání, které do něj respondenti vkládají – jinými slovy, co by jim měla filosofie dávat a jaký je tedy v jejich očích její cíl.

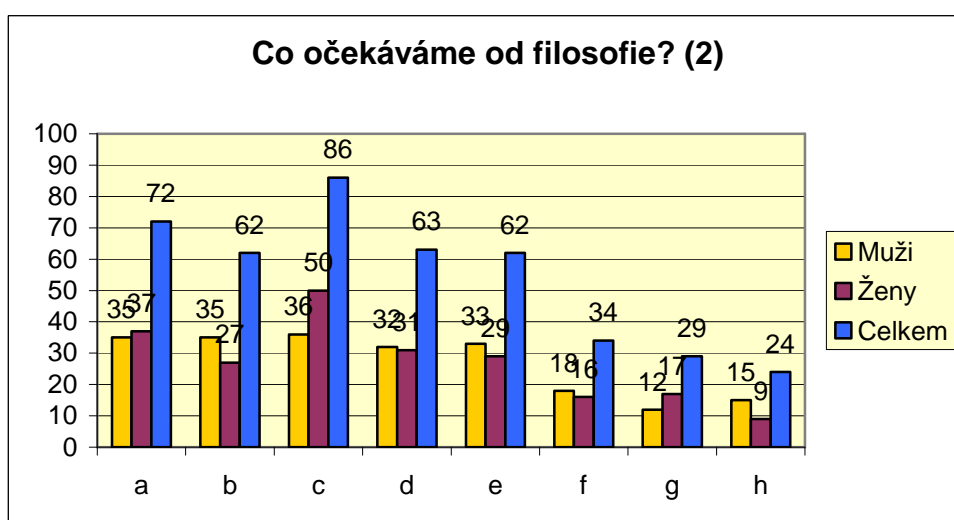
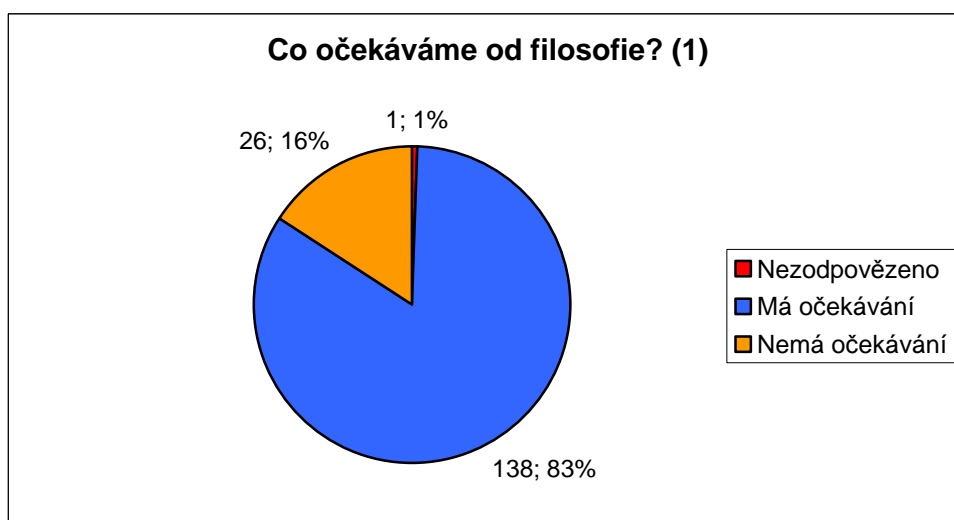
Zásadním indikátorem je v tomto případě otázka B-1, „*Co očekáváme od filosofie*“, která nabízí osm okruhů očekávání a také samozřejmě možnost odpovědět „*nic*“ (odpověď „*i*“). Tuto možnost využilo 26 respondentů, zatímco jeden využil možnost neodpovědět vůbec. Tím nám zůstává 138 odpovídajících studentů, což činí cca 83% celkového vzorku. Osm předkládaných odpovědí pak nabízí především souhrn tzv. „persistentních“ otázek⁹⁸ a možností praktičtějšího uplatnění v životě respondenta.

Nejvíce hlasů získala odpověď „*c*“ („*Odpovědi na otázky o podstatě lidské duše (zda existuje, zda je nesmrtelná...)*“) – 86 (62,32% odpovídajících). Toto částečně koreluje s převažujícím názorem respondentů, že hlavním předmětem zájmu filosofie je právě duše. Přesto očekávání zaměřená na tuto problematiku nemají tak výrazný podíl hlasů jako výše zmíněné označení duše za předmět filosofického studia (a to jak co do absolutních čísel, tak i do poměrného rozdílu mezi počtem hlasů přiděleného dalším možnostem).

V závěsu se umísťují odpovědi „*a*“ („*Odpovědi na otázky vymykající se přírodním vědám (kdo jsme, odkud kráčíme, kam míříme?)*“, 72 hlasů – 52,2%), „*d*“ („*Pomoc s ujasněním vlastního pohledu na svět, hledáním a upevněním vlastních názorů*“, 63 hlasů – 45,65%) a „*b*“ a „*e*“ („*Odpovědi na otázky morálky a etiky (jak se mám chovat a proč? co je dobro?)*“ a „*Pomoc s pochopením světa jako celku*“, obě získaly po 62 hlasech, tedy 44,93%).

⁹⁸ Viz Rosenberg.

Překvapivě malá část respondentů od filosofie čeká „pomoc s vytříbením logického a kritického myšlení“ (možnost „f“, 34 hlasů – 24,64%), což je přitom jeden ze základních úkolů výuky filosofie na středních školách gymnaziálního typu, jak už bylo výše uvedeno.⁹⁹ Méně hlasů získaly pak už jen možnosti „Alternativu k soudobému odkouzlenému, vědeckému a přísně racionálnímu pohledu na svět.“ (možnost „g“, 29 hlasů – 21%) a „Alternativu k víře a náboženství“ (možnost „h“, 24 hlasů – 17,4%) – což mimo jiné koreluje i s výše předkládanými názory na vědeckost filosofie. Je-li filosofie oborem vědeckým, stěží pak může nabídnout alternativu k vědeckému pohledu na svět.

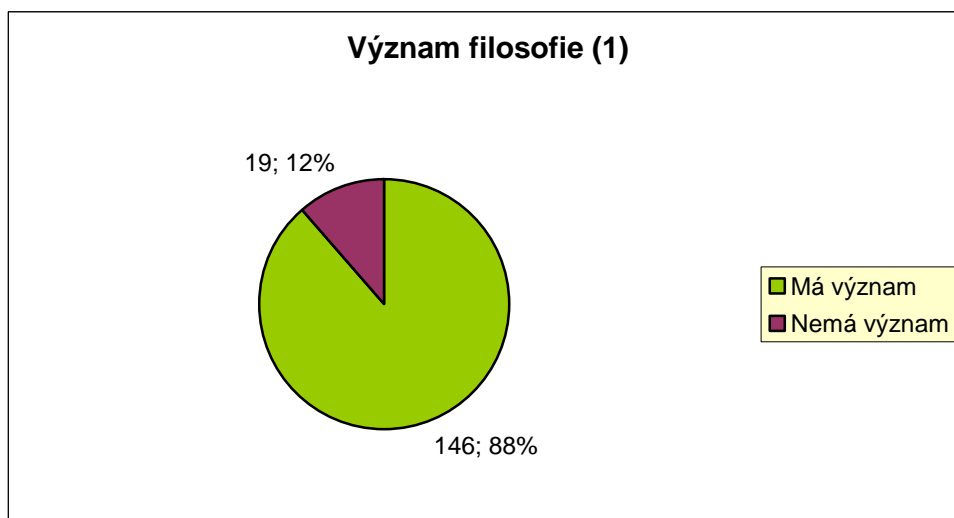

⁹⁹ Viz kapitola II.4.1. této práce.

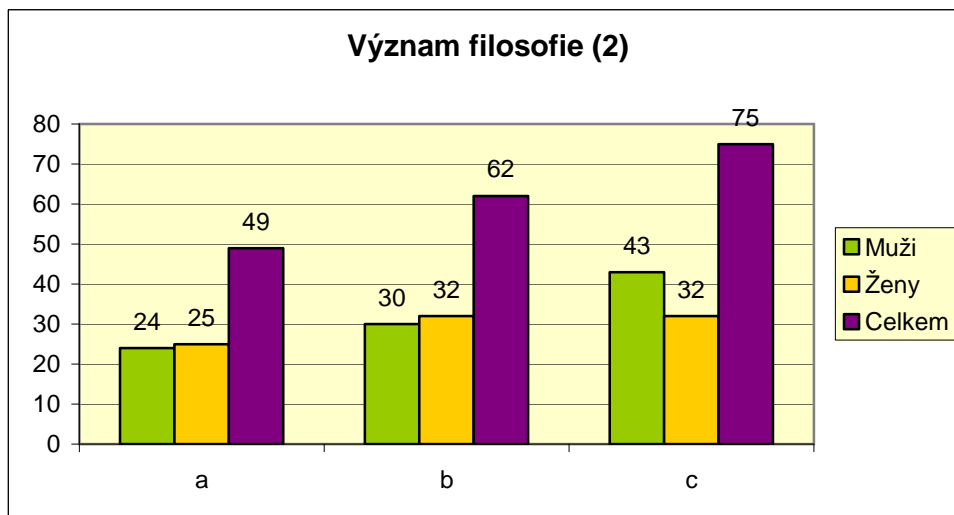
III.4.2. Primární indikátor – význam (Otázka B-2)

Druhým zásadním indikátorem v otázce po účelu a smyslu filosofie je otázka B-2, která nabízí tři základní možnosti dalších významů filosofie mimo možnosti poznání celku světa nebo jeho části. Respondenti opět mohli přidělovat hlasy více než jedné odpovědi, nebo si vybrat možnost čtvrtou, která hlásá, že filosofie „není významná a tudíž potřebná“. Tuto možnost zvolilo 19 z nich, což je cca 12% zkoumaného vzorku.

Z nabízených možností 75 respondentů (51,4% odpovídajících) vidí význam filosofie v „rozvoji schopností argumentace a vedení dialogu“ (možnost „c“) a naopak pouze 49 respondentů (33,6%) její důležitost vidí v tom, že je součástí kulturního dědictví (možnost „a“). Poněkud rozporuplný výsledek, v souvislosti už s výše řešeným, přináší 62 hlasů (42,5%) pro možnost „b“, která říká, že filosofie je významná pro rozvoj kritického a systematického myšlení. Je tak možná trochu překvapivé, že jen cca polovina tohoto počtu respondentů přitom pomoc s tímto rozvojem od filosofie očekává.¹⁰⁰

¹⁰⁰ Viz otázka B-1, možnost „f“.

III.4.3. Další indikátory (Otázky B-3, D1-2,3,5)

Mezi další indikátory, na jejichž základě můžeme zkoumat názor respondentů na smysl filosofie, patří otázka B-3, tedy kde filosof najde uplatnění – neboť podle možnosti uplatnění filosofů odvozuje jejich zaměření na konkrétní činnost, a tudíž konkrétní cíle. Respondentům bylo v této otázce opět nabídnuto několik odpovědí, s možností výběru více než jedné. Jeden respondent v tomto případě využil možnosti neodpovídat, a tak máme v tomto případě 164 odpovídajících studentů.

Nejvíce hlasů (101, 61,6%) získala odpověď „a“, tedy, že filosof najde uplatnění „především na akademické půdě, kde se filosofie pěstuje jako samostatný obor“. Závěr z této volby může být vlastně dvojitý – buď je filosofie považována za obor, jehož studiu se soustavně mohou věnovat odborníci, kteří pak dále předkládají výsledky svého výzkumu, nebo je filosofie tímto odsouvána mimo běžný život, do prostoru, kde se jí bude věnovat jen úzký okruh zájemců, bez nutnosti publikování jakýchkoliv dalších závěrů. Jinými slovy, buď filosofie cíl a smysl má, a jejich sledování se věnují akademikové, o jejichž odborné závěry existuje poptávka, nebo naopak je to obor pro sebe (a její cíl tudíž leží především v rozvíjení sebe samé), studovaný bez zájmu veřejnosti za dveřmi odborných pracovišť.

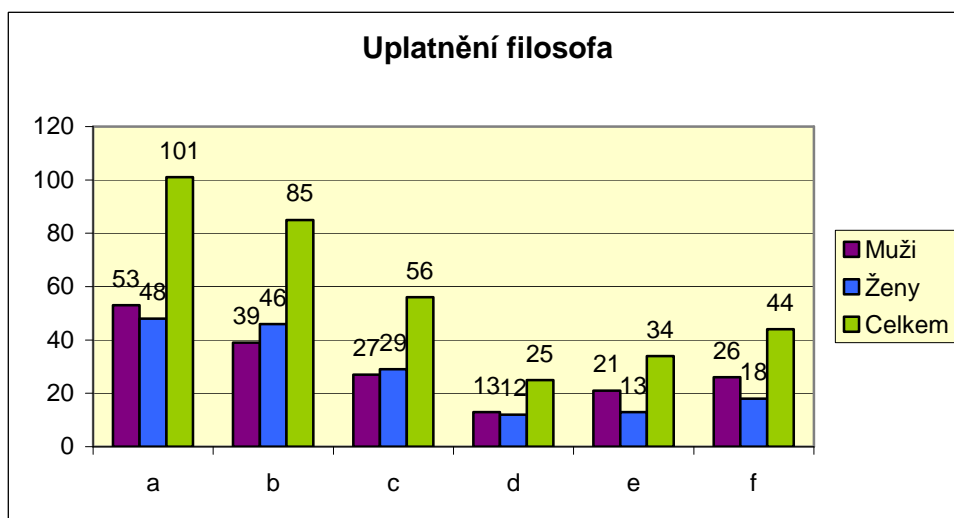
Vysoký počet hlasů (85, 51,8%) získala také odpověď „b“, tedy, že filosof najde uplatnění „především jako učitel na všech úrovních škol, kde se filosofie vyučuje“. Více než polovina respondentů vidí hlavní uplatnění filosofů ve vzdělávacím procesu, a smysl filosofie tudíž může ležet i v této oblasti – otázkou ovšem je, zda je tímto názorem míněno, že smyslem filosofie je vzdělávat ostatní, nebo pouze být vyučována.

Podstatně menší část hlasů (56, 34,14%) získala odpověď „c“, která říká, že filosof najde uplatnění „jako poradce v otázkách morálky, etiky a při existenčních problémech“, a která je naznačením rozvíjejícího-se trendu filosofického poradenství. Cirka třetina respondentů tak chápe smysl filosofie v dávání odpovědí na tyto otázky, což ovšem ne přesně souhlasí s odpověďmi na podobné otázky v předchozích částech dotazníku (otázky po předmětu filosofie a po očekáváních od filosofie – v těch se s podobnou odpovědí (v obou „d“) ztotožňovala hned přibližně polovina všech respondentů).

Zajímavým, ač pro zkoumaný jev ne příliš podstatným, detailem také je, že na základě hlasů přidělených dalším třem možným odpovědím můžeme soudit, že respondenti předpokládají, že filosof se lépe uplatní v fastfoodových řetězcích (případně při jiné nekvalifikované manuální práci) než na poli spisovatelském.

Svou výpovědní hodnotu mají také otázky D1-2, D1-3 a D1-5, jejichž součástí jsou škály, do nichž respondenti zaznačovali míru pravdivosti tvrzení „Filosofie je přínosná pro soudobý život“, „Filosofie je přínosná pro můj život“ a „Filosofie je uplatnitelný obor“. Získané body jsou v tomto případě pod padesáti bodovou hranicí – v otázce D1-2 činí průměr 42,59 bodů (mediánem je 39, modus 50), v otázce D1-3 pak 34,49 bodů (medián 22, modus 0) a v otázce D1-5 pouhých 27,52 bodů (medián 23 – u žen dokonce pouhých 13 – a modus 50).

Je-li přínos a uplatnitelnost filosofie hodnocena respondenty tak nízko, pak buď její účel a cíl nepovažují za relevantní, nebo nepovažují za dostatečné výsledky, které vzešly na základě snahy o naplňování tohoto cíle.

III.5. Didaktika filosofie

III.5.1. Ideální podoba výuky filosofie (Otázky C1-1 a 2)

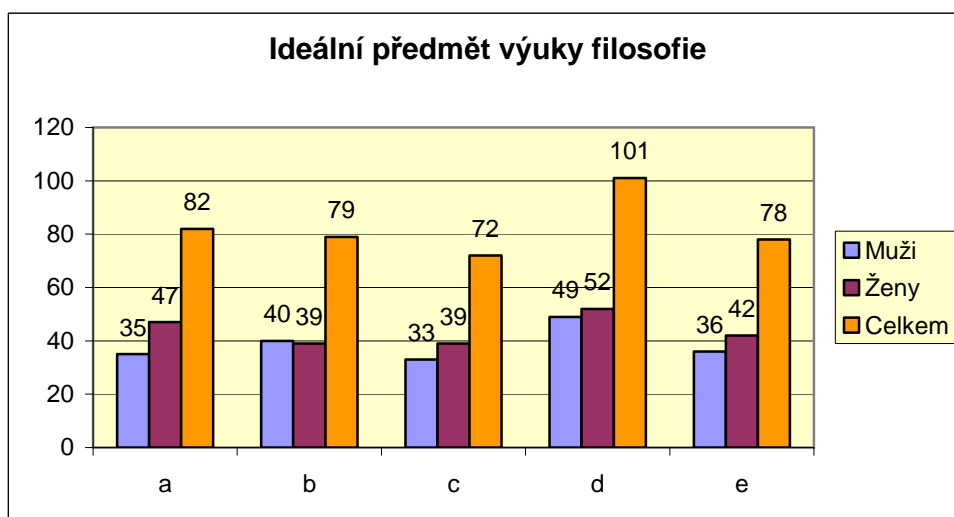
Didaktická část dotazníku byla rozdělena na dvě části – jedna se zabývá názorem respondentů na ideální podobu výuky filosofie a druhá pak, za použití stejných otázek a možností odpovědí, zjišťuje aktuální a reálnou podobu výuky na školách, kde dotazníkový výzkum proběhnul. Otázky řeší zaprvé obsah výuky filosofie a zadruhé podobu této výuky – přičemž v obou případech je nabízeno několik možností a respondenti mohou vybrat více než jednu odpověď.

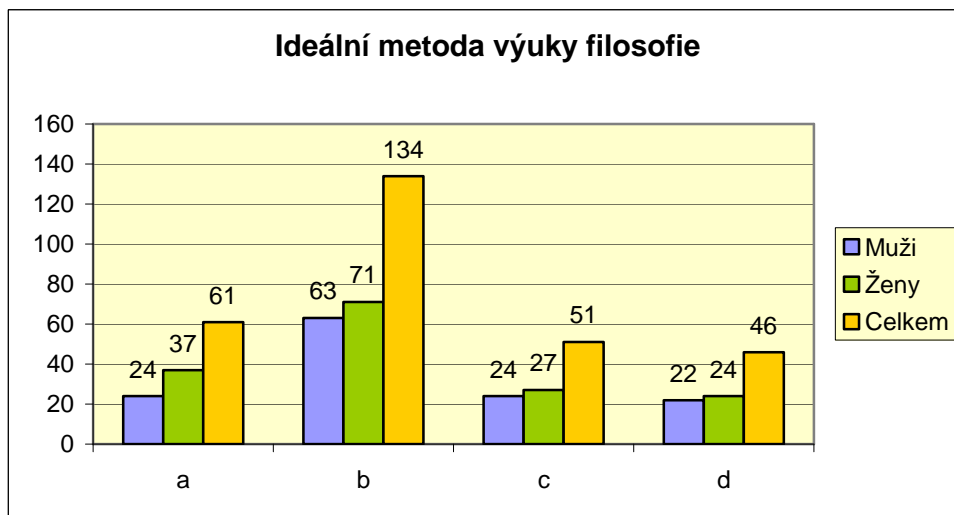
V otázce ideálního předmětu výuky filosofie (C1-1) panuje poměrně rovnovážné rozdělení hlasů, s důrazem především na odpověď „d“ („Diskuze nad předloženými otázkami, argumentace, filosofování“), která získala 101 hlasů (přičemž 2 respondenti se rozhodli využít možnosti neodpovídat, což nám zanechává celkem 163 odpovídajících studentů), tedy 61,96% odpovídajících. Studenti by tedy rádi v hodinách filosofie viděli především filosofování samo – předmětem výuky by nemělo být pouze prosté předkládání faktů, ale také možnost vyjádřit své názory a myšlenky k nim. Je třeba ovšem podotknout, že tato obsahová složka je velice úzce

spojena (a až splývá) se složkou formální – tedy neříká nám jen co učit, ale také jak to učit.

Ostatní odpovědi získaly v rozsahu od 82-72 hlasů, což není zásadnější rozdíl. Překvapivé je, že druhý nejvyšší počet hlasů získaly dějiny filosofie – studenti sami zdá se chápou přehledné dějiny filosofie jako zásadní součást jejich seznamování s filosofií a neberou je pouze jako osnovami danou nutnost. Naopak nejnižší počet hlasů získala odpověď „c“ („Seznámení se soudobou filosofií a řešenými problémy“).

V otázce ideální formy výuky filosofie (C1-2) naopak vládne mnohem jasnější stratifikace. Drtivá většina odpovídajících studentů (163, dva respondenti opět využili možnost neodpovídat) dala svůj hlas hlavně možnosti „b“, prosazující za ideální způsob filosofie výuky diskuzi nad obecnými i konkrétními otázkami (což souvisí s výše uvedenou preferencí v rámci obsahu výuky). Tato možnost získala 134 hlasů (81,21%) a další za ní zásadně zaostávají (frontální výuka 61 hlasů, četba a rozbor textů 51 hlasů a další aktivity a hry 46 hlasů).

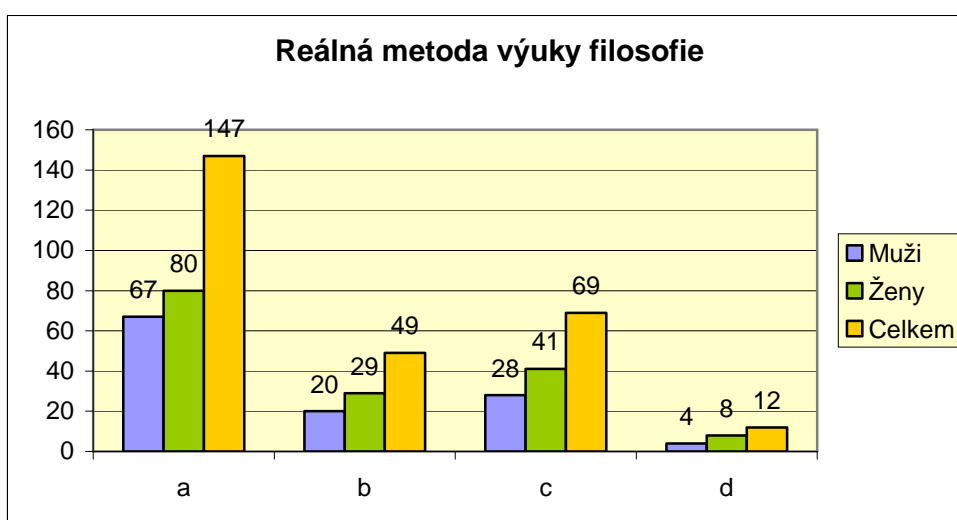
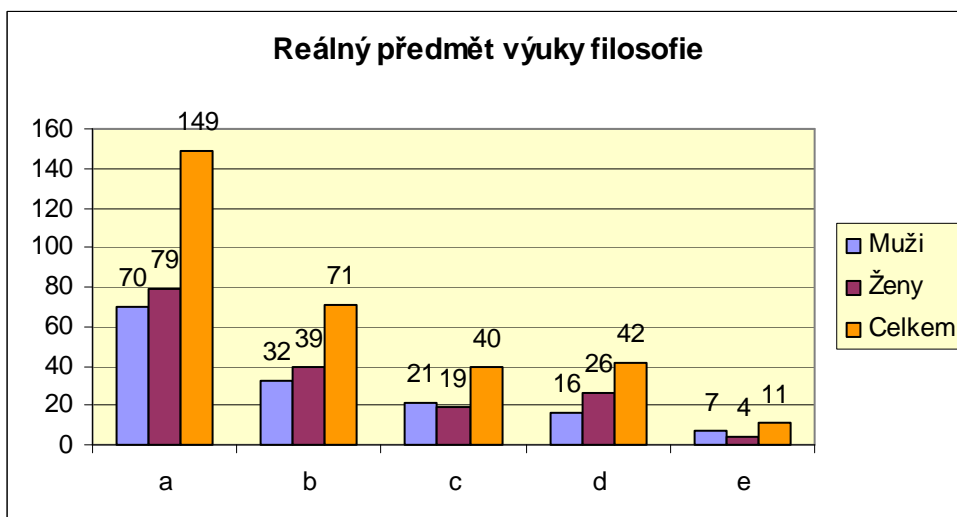

III.5.2. Skutečná podoba výuky filosofie (Otázky C2-1 a 2)

Dojde-li na hodnocení skutečné podoby a obsahu výuky filosofie na školách, získáme značně odlišné výsledky od předchozích. V otázce obsahu je na prvním místě seznámení s dějinami filosofie (možnost „a“) – to v pravdě nebylo zanedbáno ani při volbě ideálního obsahu výuky, ovšem v tomto případě jsou hlasy rozděleny velice disproportčně. Možnost „a“ tak získává celých 149 hlasů (z 162, 3 respondenti neodpověděli), což činí 91,98% odpovídajících! Další v pořadí co do počtu hlasů, možnost „b“ („seznámení se s tématy filosofií řešenými (ne historie, ale přehled filosofie samotné)“), nezískala ani polovinu hlasů co možnost „a“ (71 hlasů, 43,83%). V ideálním případě preferovaná možnost „d“ pak získala pouhých 42 hlasů (tedy 25,93%), z čehož vyplývá zásadní rozdíl mezi přáním a realitou.

Podobné rozdíly najdeme i v hodnocení metod výuky. Z výsledků můžeme odvodit, že v hodinách filosofie je frontální přístup využíván více než dvakrát tolik, než by si studenti představovali – získal 147 hlasů (89,1%, maximum je v tomto případě 165), zatímco v předchozím případě favorizovaná možnost „b“ získala pouhých 49 hlasů, tedy 29,7%. Rozdíl mezi využíváním frontálního („a“) a seminárního přístupu („b“ a „c“ – 66 hlasů, 41,82%) je tedy nemalý, ve prospěch právě frontálního přístupu.

III.5.3. Další poznatky a indikátory (Otázky C2-3 a D2-1,2,3 a 4)

Otázky *D2-1* až *D2-4* sekundují předchozí statistice a jejich úkolem je nějakým způsobem kvantifikovat míru využití určitého didaktického postupu v hodinách filosofie u zkoumaného vzorku respondentů. Opět jde o otázky, kde studenti zaznačovali míru daného jevu na škále 0-100 a získané bodové hodnoty byly převedeny na aritmetický průměr.

Míra (aktivního) zapojení studentů v hodinách filosofie (otázka *D2-1*) má průměrnou hodnotu 25,65 bodů (medián 21) – jinými slovy, průměrně se studenti aktivně zapojují do hodin filosofie jen ve čtvrtině času pro filosofii vyhrazeného, či

aktivně se do hodin filosofie zapojuje jen čtvrtina účastnících se studentů (přičemž důraz je, s ohledem na doprovodné upřesnění otázky při provádění výzkumu, kladen na první možnost). Nejvýše pak své zapojení hodnotili studenti Osmiletého Mensa Gymnázia v Praze (průměr 55,57 bodů), nejnižší naopak studenti Gymnázia Ostrava-Hrabůvka (11,12 bodů).

Míra využití frontálního přístupu (přednášek) v hodinách filosofie (otázka D2-2) má průměrnou hodnotu 58,47 bodů (medián 64) – tedy přednášky jsou jako metoda výuky průměrně používány v cca 60% času určeného k výuce filosofie (což odpovídá otázce C2-2, ve které respondenti, jak už bylo uvedeno, za nejčastější způsob výuky filosofii označili právě způsob frontální). Nejvyšší míru využití přednášek pak ze zkoumaného vzorku pocítují na Slovanském gymnáziu v Olomouci (78,36 bodů), nejméně je frontální přístup dle studentů využíván na Gymnáziu v Olomouci-Hejčíně (43,65 bodů).

Míra využití četby a rozboru textu (otázka D2-3) a míra využití diskuzí a rozboru filosofických problémů (otázka D2-4) získaly 33,93 (medián 27) a 27,54 (medián 21) bodů, což znamená, že tyto přístupy jsou využívány ve třetině (respektive méně než třetině) případů. Nejvyšší míru využití těchto přístupů vyznačili studenti Mensovního gymnázia v Praze (59,5 bodů u četby a rozboru textu) a Slovanského gymnázia v Olomouci (44,21 bodů u diskuzí – zajímavá disproporce s výše zmiňovaným vysokým poměrem využití frontálního způsobu výuky).

Krom těchto indikátorů může být zajímavým poznatkem při studiu problematiky výuky filosofie na školách výčet učebnic a učebních pomůcek k tomuto účelu používaných. Konkrétní učebnice studenti jmenovali pouze ve čtyřech z dotazovaných škol, přičemž i zde část respondentů odpovídala tak, že učebnice nepoužívá či dokonce nevlastní (především z toho důvodu, že neskládají maturitní zkoušku ze společenskovedního základu).

Studenti Akademického Gymnázia Štěpánská v Praze používají učebnici *Malé dějiny filosofie* od Hanse Joachima Störiga. Naopak studenti Gymnázia v Ostravě-Hrabůvce

používají poněkud prozaičtější příručku *Odmaturuj ze společenských věd*. Část studentů Slovanského gymnázia v Olomouci pak používá knihu *Filosofická čítanka*, jejímž autorem je *Ivan Blecha*.

Nejspecializovanější učebnici nakonec využívají studenti Gymnázia v Olomouci-Hejčíně. Jedná se o publikaci *Člověk na cestě k moudrosti: filosofie a etika pro střední školy* od autorského tandemu *Přemysl Šil – Jana Karolová*. Tato kniha se zdá být jednou z mála specificky středoškolských učebnic snažících se kopírovat požadavky RVP a nabídnout vyváženou kombinaci faktů, anekdotických informací, vysvětlení a myšlenkových cvičení, nemluvě o vybraném množství původních filosofických textů pro další četbu. Studenty je však, zdá se, přijímána, částečně z důvodu svého provedení, poněkud rozporupně.

III.6. Ostatní poznatky

Na závěr rozboru provedeného výzkumu se sluší vyhodnotit několik dalších statistik s cílem práce ne zcela souvisejícími, přesto ovšem s jistou výpovědní hodnotou. Je například zajímavé zjistit, že velká většina (117, tedy 70%) dotazovaných preferuje psaní *filosofie* před *filozofie*, navzdory tomu, že druhá varianta je v moderní literatuře a v moderním pravopise upřednostňována.

Pouze 68 respondentů ze 165 (41,2%) uvedlo svého oblíbeného filosofa (v několika případech více než jednoho), přičemž zdaleka nejoblíbenějším se (dle očekávání autora práce) ukázal být (ač tomu dříve uvedená statistika založená na citátech nenapovídala) Nietzsche, kterého za svého oblíbence označilo 13 respondentů z 68 odpovídajících (což činí 19,12%). Dalšími v pořadí byli Kant (označen pětkrát) a pak Tomáš Akvinský a Arthur Schopenhauer (oba označeni čtyřikrát). Mezi netradičnější volby pak patří Homer Simpson, LeBron James¹⁰¹ a samozřejmě nezbytný český všeuměl Jára Cimrmam.

¹⁰¹ Přední americký basketbalový hráč dneška, v současnosti hrající NBA za Miami Heat Zdroj: Wikipedia

Důvody, pokud byly uvedeny, pro oblíbenost filosofů byly různorodé – povětšinou pro jejich stěžejní myšlenky, ovšem vyskytnuly se i důvody zcela odlišné. Například jeden z respondentů označil za „oblíbeného“ filosofa Tomáš Akvinského pro dvě nedostatečné, které si za znalosti o něm vysloužil při zkoušení.

Statisticky nezpracovávaná otázka C2-4 nepřinesla žádný relevantnější výsledek o reálném přínosu studia filosofie – jednoznačně nejčastější odpověď na otázku „*co mi dalo dosavadní studium filosofie*“ bylo „*nic*“, což je poměrně smutné. V mnohých případech šlo také o negativní vymezení („*zjištění, že filosofie není nic pro mě/ že se jí nadále nechci zabývat*“), zmatení, a v cca 10 případech šlo o variantu odpovědi „*volný čas ke spánku/hraní her/studia do dalších předmětů*“. Když už filosofie pro někoho přínos měla, obvykle šlo o získání základního přehledu filosofických směrů a základních znalostí o dějinách filosofie. Přesto se objevily i kladnější odpovědi – nejčastějším takovým případem byly varianty typu „*rozhled*“ a „*nové pohledy na svět*“. Několika respondentům přineslo studium filosofie i podnětné otázky.

Možnost psát do dotazníku poznámky (zvláště v případě pocitu, že mezi nabízenými odpověďmi chybí nějaká zásadní varianta) využilo jen málo studentů – přesto se objevilo několik zajímavých výjimek. Ocitování si zaslouží například poznámka jednoho z respondentů, že filosof se dle jeho názoru uplatní především jako „*nezaměstnaný tulák životem*“.

IV. Diskuze

IV.1. Recepce filosofie

Recepce filosofie středoškolského studenta a praktikujícího filosofa je nutně dosti rozdílná, neboť filosof má o svém oboru vyhraněnou představu založenou na konkrétním osobním přesvědčení, na filosofickém směru, který následuje. Tento směr definuje určitý způsob pojmání světa – a tím pádem i filosofie samotné, jak bylo patrné na výkladech v teoretické části práce – již jen například obecný rozdíl mezi hrubě definovanými směry filosofie kontinentální a analytické předpokládá zásadní rozdíl v nahlížení na konkrétní problematiku (například vztah filosofie a vědy, předmětu studia filosofie, platnosti filosofického poznání, metody filosofického poznání, atd.).

Středoškolští studenti, objekt zájmu prováděného výzkumu, sice chápou vnitřní diferenciovanost filosofie (což často vnímají i jako negativní jev), přesto ji stále na základě svých znalostí a zkušeností nahlížejí jako jeden obor s obecnými a společnými rysy. Například pravděpodobně proto jsou se ve větším množství případů schopni shodnout na vědeckosti tohoto oboru (i když jejich chápání pojmu vědy bude stále ještě dosti subjektivní, a tudíž vzájemně neporovnatelné) anebo jí přiznat široké spektrum předmětu zájmů, které jsou ale z pozice praktikujícího filosofa vlastní jen konkrétním, často se vzájemně potírajícím směrům.

Obecnějším se také zdá být přesvědčení – zdaleka nesdílené všemi filosofy – že filosofie má za cíl získávat hlubší poznání o světě, respektive poznání překračující rámec poznání daného nám našimi běžnými kognitivními schopnostmi, tedy poznání například přírodních věd (důležitým předmětem studia filosofie je tak v očích studentů pak například duše).

Ovšem ať už tyto možnosti má, či nemá, filosofie je všeobecněji považována za prostředek osobního rozvoje, rozšíření obzorů, zlepšení argumentačních schopností

a procvičení logického a kritického myšlení. Z praktického hlediska ovšem dle respondentů zkrátka nemá většího využití – své cíle nenaplnuje, případně jejich naplňování nesplňuje očekávání studentů, její závěry jsou diskutabilní a povětšinou těžko srozumitelné a na základě reakcí studentů v konkrétních případech málokdy aplikovatelné do osobního života. Filosofie se stává neatraktivním oborem (mimořádně, v otázce D2-5 je atraktivita filosofie ohodnocena průměrně nevysokým skóre 29,3 bodů ze 100) a přínos jejího studia na střední škole je ve větším případě, na základě hodnocení samotných respondentů, nulový.

Jen malá část dotazovaných se pravděpodobně bude filosofií dále intenzivněji zabývat (na základě diskuzí vedených v souvislosti s dotazníkovým průzkumem cca 2-3 respondenti), což je na druhou stranu nenulový počet, zajišťující filosofii další kontinuitu.

Otázkou ovšem je, zda je převážně negativní pohled (navzdory snaze vidět v její činnosti jakýsi smysl) na uplatnitelnost a užitečnost filosofie žádoucí – reflektuje-li tento výzkum všeobecný názor, a já věřím, že reflektuje, je vlastně práce nesčetných současných i minulých filosofů docela zbytečná, neboť jejich závěry nebudou společností šířeji přijímány a aplikovány. A to i přesto, že (navzdory vstupním očekáváním autora práce) mají mladí lidé o filosofii jako akademickém oboru spíše kladnější mínění a vkládají do něj jistá očekávání.

Problém se dá částečně svalit na bedra soudobé pedagogické praxi – ovšem ta musí nutně vycházet z toho, co vyučovaný obor nabízí. A v případě filosofie jde o větší množství vyhraněných a často nesourodých názorů na širokou škálu témat, jejichž nejsnazší explikační spojnici je historický (případně problémově-historický) výklad. Dokud, zdá se, filosofie nepřijde s obecněji platnými poznatky (o zkoumaných předmětech i o sobě sama), bude mít její výklad tendenci klonit se ke komplikované explikaci často víceznačných filosofických termínů a jejich vývoji v průběhu času, což dojem užitečnosti ve studentech obvykle nevzbudí. Ovšem vzhledem ke komplikované, a v úvodu vysvětlené, podstatě filosofie, se něco takového stane jen

stěží – již jen proto, že by to znamenalo přijetí paradigmat jednoho konkrétního filosofického směru za obecně platná – což je nereálné.

IV.2. Didaktika filosofie

Po didaktické stránce výzkum přináší mnohem méně překvapivé závěry a v podstatě potvrzuje již dříve načrtnutá očekávání – tedy drtivou převahu frontálního, tedy přednáškového, způsobu výuky nad seminárním. Ten je především dán, jak už bylo zmíněno, nedostatkem času vycházejícím z koncepce obsáhlého předmětu společenskovedního základu.

Takto prezentovaný předmět, sám o sobě co do obsahu komplikovaný, nesourodý a ne vždy prakticky využitelný, nesplňuje očekávání studentů a odrazuje je od dalšího zájmu o většinu (nebo všechny) oblasti filosofie, což mimo jiné vytváří jakési podhoubí všeobecnějšího nezájmu, nebo dokonce negativního vztahu k tomuto oboru. Zvláště v porovnání s praktičtějšími a pragmatičtějšími obory, jako jsou přírodní vědy nebo například jazyky.

Dá se až říci, že výuka filosofie se tímto dostává do jakéhosi zakletého kruhu, neboť předmět, všeobecněji považovaný za prakticky nevyužitelný a dokonce neatraktivní, jen stěží dostane většího prostoru na úkor oborů praktičtějších a atraktivnějších. Ovšem při jeho složitosti a obsáhlosti je nanejvýš komplikované vyložit jej úplně, pochopitelně, a přesto atraktivně při dosti omezené časové dotaci, čímž ztrácí možnost ukázat se jako obor atraktivní a užitečný (a tím ve skutečnosti být může, neboť mnohost témat a myšlenkových směrů umožňuje jednotlivcům najít si pro ně vyhovující paradigma).

Hlavní řešení se nabízí v podstatě dvojí - první možnost spočívá v revizi samotného RVP, který se zdá sice nabízet širší možnosti, ale pro obsáhlost požadovaných výstupů možnosti výuky vlastně omezuje. V tomto případě buď může jít o revizi požadovaných výstupů v bloku „Úvodu do filosofie“ – nabízí se například explicitní vypuštění požadavku na předání znalostí o klíčových etapách a směrech

filosofického bádání a jejich nahrazení rozboru klíčových filosofických problémů. Tato drobná hra se slovy by legálně umožnila opustit historický výklad filosofie a věnovat se výkladu problémovému za většího využití metod seminárních.

Dějiny filosofie tvoří podstatnou část výuky filosofie, a i studenti to tak reflektují, ač to není zcela kompatibilní s jejich zájmy, jak výzkum prokázal, a jejich omezení na absolutní minimum by mohlo vytvořit potřebný prostor pro zatraktivnější filosofického výkladu. Filosofické dějiny jsou ovšem bohužel i nejsnazším vodítkem pro výklad filosofické problematiky a zároveň jsou považovány za nedílnou součást lidského kulturního dědictví, a tudíž nutnou část kulturně-společenského povědomí, a tak tvoří až monoliticky pevný základ výuky filosofie, který bude jen těžko nahrazen nebo přetvořen.

Druhá možnost spočívá v revizi časových dotací věnovaných filosofii, a tím pádem revizi jednotlivých ŠVP, které tuto dotaci určují. RVP totiž v praxi nijak nespecifikuje, kdy a v jaké hodinové dotaci požadované kompetence předávat – to je vše úkolem ŠVP, které může v rámci školních specifik a požadavků s těmito věcmi pracovat. Nabízí se tu navýšení hodinové dotace filosofie v posledním ročníku na úkor ostatních předmětů – filosofie by tak mohla působit jako základní struktura takového školního roku - mezioborové pojítka, východisko ke studiu dalších oborů a podklad (v podobě rozvoje argumentace a kritického myšlení) k další akademické cestě. Našel by se tak prostor pro filosofie dílčích věd, stejně jako prostor pro obecnější problémy filosofie v rámci soudobé metafyziky, epistemologie a etiky, tak jak byly nastíněny v první části práce.

Nebo se nabízí roztažení výuky filosofie napříč několika lety středního studia – ať už prostého navýšení časové dotace pro blok filosofie na úkor ostatních bloků společenskovedních studií, nebo například vytvoření koncepce jakési „červené linie“ filosofického myšlení vedoucí napříč ročníky (a nutně ne jen středních) škol, na jejímž začátku by stál pozvolný úvod do kritického a logického myšlení a následovaly by postupně jednotlivé filosofické problémy, dost možná s úzkou vazbou na ostatní výuku.

Navzdory těmto možnostem, s nejvyšší pravděpodobností z důvodů uvedených v úvodu této části práce (a nejen těch – požadavkem pro alespoň částečné pochopení předkládané látky je jistá intelektová vyspělost a základní poznání o světě, nutností jsou ale také pevnější hodnotové základy, neboť filosofie vede k relativizaci hodnot, což může být, zejména u mladších, z vývojového hlediska velmi nebezpečné), ovšem zůstává standardem výuka filosofie v maturitním ročníku, při dotaci dvou hodin týdně, bez zásadnější změn ve skladbě tohoto předmětu. Toto rozvržení bylo použito na téměř všech školách, kde tento výzkum probíhal.¹⁰²

¹⁰² Srov. pozn. 82 této práce. Gymnázium Česká Lípa dále například nabízí výuku ZSV pro maturitní ročníky pouze v rámci volitelných bloků, ovšem pak ve dvojnásobné hodinové dotaci (srov. *Školní vzdělávací program pro vyšší stupeň a čtyřleté studium na Gymnáziu Česká Lípa*, str. 26 [online, cit. 2011-05-01]. Dostupné z WWW: < http://www.gym-cl.cz/images/stories/svp/vyssiG_od_2009.pdf >.

Závěr

Výzkum prokázal, že navzdory jinak poměrně negativnímu vnímání filosofie jako oboru nepraktického a neatraktivního, k ní studenti přistupují s širokou škálou očekávání (spíše než bez nich) a s až optimistickou představou o jejích možnostech.

Nenaplnění těchto očekávání a celková ztráta zájmu o obor se na základě výzkumu a jeho analýzy zdá být dána souhrou dvou hlavních činitelů – v řadě první komplikovaností a nesourodostí filosofie samotné a v řadě druhé didaktickými problémy, danými částečně tradicionalistickým přístupem škol a částečně přílišnou obsáhlostí požadovaných výstupů.

Na základě uvedeného teoretického průřezového studia se zdá být nanejvýš zřejmé, že změna musí přijít ze strany didaktické, neboť změny v uspořádání a obsahu filosofie samé jsou za daleko za horizontem reálnosti. Legislativa změny v metodice výuky, přinejmenším teoreticky, umožňuje a dokonce podporuje, záleží tedy především na školách samých, aby se pokusily k tomuto problému nějak přistoupit.

Tato studie nutnost takovýchto změn – chceme-li změnit celkový pohled společnosti na náš obor – potvrzuje, neboť dokládá (jinak už předpokládanou) souvislost recepce filosofie u studentů středních škol s užitými způsoby výuky. Změna ovšem nemůže být ponechána pouze na bedrech pedagogů samotných, nýbrž vyžaduje i pozornost akademických filosofů (neboť jak bylo v závěrečné diskuzi poukázáno, filosofie a její výuka jsou velmi úzce provázány), z jejichž strany musí přijít impuls motivující pedagogy (a celá školská zařízení) k novému uchopení filosofie jako oboru pro člověka užitečného, přinejmenším subjektivně, a atraktivního.

V rámci těchto snah je především nutné se více zaměřit na rozvoj metodiky podání filosofie, kterážto oblast je v současné době hluboce poddimenzována, na což poukazuje například i absence většího množství soudobých teoretických děl a

metodických příruček a pomůcek (což vynikne především ve srovnání se zázemím poskytovaným výuce jazyků nebo přírodních věd). Motivovaný a kvalitně připravený pedagog s přiměřenou filosofickou průpravou je stěžejní součástí nástrojů, které jsou třeba k proměně současného, stále prakticky od minulého století nezměněného, stavu výuky filosofie na středních školách a díky tomu celkové recepci filosofie nefilosofickou společností.

Literatura a prameny

I. Literatura, prameny, sborníky

Aristoteles: Topiky. Praha 1975.

Butler, Christopher: Postmodernism – A Very Short Introduction. New York 2002.

Cicero, Marcus Tullius: *Tuskullské hovory II*. In: Cicero, M. T.: Tuskullské hovory ;

Cato Starší o stáří ; Laelius o přátelství. Praha 1976.

Critchley, Simon: Continental Philosophy – A Very Short Introduction. Oxford 2001.

Descartes, René: Les principes de la philosophie (livre premier). Paris 1886.

Deleuze, G. – Guattari, F.: Co je to filosofie? Praha 2001.

Hegel, G. W. F.: Základy filosofie práva. Praha 1992.

Heidegger, Martin: Co je metafyzika? Praha 2006.

Heidegger, Martin: Konec filosofie a úkol myšlení. Praha 2006.

Husserl, E.: Krize evropských věd a transcendentální fenomenologie. Praha 1996.

Chalmers, A. F.: What is this thing called science? Milton Keynes, 1986.

Kratochvíl, Miloš: Jean Piaget – filosof a psycholog. Praha 2006.

Kant, Immanuel: Kritika čistého rozumu. Praha 2001.

Kuhn, Thomas Samuel: Struktura vědeckých revolucí. Praha 1997.

Loux, Michael J.: Metaphysics : a contemporary introduction. New York 2006.

Liotard, Jean-François: *Postmoderní situace*. In: Lyotard, Jean-François: O postmodernismu. Praha 1993.

Nietzsche, Friedrich: Antikrist. Olomouc 1995.

Novotný, Zdeněk: Jak (se) učit filosofii. Olomouc 2004.

Patočka, Jan: *Několik poznámek o mimosvětské a světské pozici filosofie*. In: Patočka,

Jan: Péče o duši I. Praha 1996

Popper, Karl R.: Logika vědeckého zkoumání. Praha 1997.

Peregryn, Jaroslav: Filozofie pro normální lidi. Praha 2008.

Quine, W. V. O.: *Naturalizace epistemologie*. In: Marvan, T. – Dostálová, L. (ed.):

Vybrané články k ontologii a epistemologii. Plzeň 2006.

Robinson, Richard: Definition. Oxford 1950.

Russell, Bertrand: *O vědecké metodě ve filosofii*. In: Russel, Bertrand: Logika, Věda, Filosofie, Společnost. Praha 1967.

Sager, Juan C. (red.): *Essays on Definition*. Philadelphia 2002.

Singer, Peter (ed.): *Ethics*. New York; Oxford 1994.

Štěpán, J. – Hrubeš, J.: *Logika, Terminologický a výkladový slovník*. Ostrava 1994.

Šimsa, Sousedík, Nitsche et al.: *Návrat metafyziky?* Praha 2009.

Tieszen, Richard: *Science as a Triumph of the Human Spirit and Science in Crisis: Husserl and the Fortunes of Reason*. In: Gutting, Garry (ed): *Continental Philosophy of Science*. Oxford 2005.

Thompson, Mel: *Přehled etiky*. Praha 2004.

Výzkumný ústav pedagogický: *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia*. Praha 2007.

Weinberg, Steven: *Snění o finální teorii*. Praha 1996.

Wittgenstein, Ludwig: *Tractatus logico-philosophicus*. Praha 2007.

II. Články a eseje

Alder, Mike: *Newton's Flaming Laser Sword*. In: *Philosophy Now*, č. 46, 2004.
Dostupné na WWW:
<<http://school.maths.uwa.edu.au/~mike/Newtons%20Flaming%20Laser%20Sword.pdf>>

Anscombe, G. E. M.: *Modern Moral Philosophy*. In: *Philosophy*, r. 33, č. 124, 1958.
Dostupné na WWW: < <http://www.philosophy.uncc.edu/mleldrid/cmt/mmp.html>>

Blecha, Ivan: *Ještě jednou ke vztahu vědy, filosofie a víry*. In: *Filosofický časopis*, r. 57, č. 1, 2009.

Feber, Jaromír: *O nevědecké filosofii, víře, racionalismu a transcendentální filosofii*. In: *Filosofický časopis*, r. 57, č. 4, 2009.

Rosenberg, Alex: *The Disenchanted Naturalist's Guide to Reality*. On the Human [online]. 9 November 2009 [cit. 2011-01-15]. Dostupné z
<<http://onthehuman.org/2009/11/the-disenchanted-naturalists-guide-to-reality/>>

Úplné znění zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), jak vyplývá z pozdějších změn. In: *Sbírka zákonů České republiky, částka 103, č. 317, 2008*.

III. Slovníky a přehledy

Ado, A. V. (et al.): Filozofický slovník. Praha 1981.

Borchert, D. M. (ed.): Encyclopedia of Philosophy, 2nd edition. Thomson Gale 2006.

Honderyich, Ted (ed.): The Oxford Companion to Philosophy. Oxford 1995.

Horyna, B. (red.): Filosofický slovník. Olomouc 1998.

IV. Internetové zdroje

Portál Wikipedie <www.wikipedia.org>

Anotace

Kladné vnímání filosofie jako oboru je základem pro další možnosti jejího rozvoje v budoucnosti. Cílem této práce je především prostudovat recepci filosofie u širší společnosti, na vzorku studentů posledních ročníků středních škol gymnaziálního typu, kteří si svou představu o tomto oboru čerstvě utvářejí. V teoretické části práce jsou rozebírány stěžejní prvky filosofie (vědeckost, předměty studia, cíl a účel), aby ty dále byly konfrontovány s pohledem a názorem zkoumaného vzorku v praktické části. Součástí výzkumu je také studium didaktických souvislostí, tedy toho, jak didaktické metody ovlivňují formující se názor respondentů a jak jsou tyto metody provázané s podstatou filosofie samé.

Závěrem práce je zhodnocení, že na vzdory kladným počátečním očekáváním je recepce filosofie u zkoumaného vzorku obecně spíše negativní, což je způsobeno jednak respondentům nevyhovujícím způsobem výuky a za druhé složitostí oboru samotného.

A positive reception of philosophy is fundamental for its ongoing development in the future. The main aim of this work is a study of the reception of philosophy in broader society based on a sample of last-year secondary school students, whose conception of this field is just forming. In the theoretical part of this work main elements of philosophy (scientism, subjects of study, aim and purpose) are analysed, to be later confronted with views and opinions of the respondents in the second part of the work. A part of this work is also a study of didactic methods used - how they influence forming opinions of respondent and how they are connected with the essence of the philosophy itself.

The outcome of this work is that while there are positive expectations at the beginning among the respondents, the reception of philosophy is generally mostly negative. This is caused partly by methods of teaching the philosophy, that do not suit respondents, and partly by overall difficulty of the field itself.

Dotazník

Jsem: muž/žena

Maturuji ze ZSV: ano/ne

Škola:

A. Podstata a smysl filosofie

1) Filosofie nebo filozofie?

Vyberte 1 možnost

- a) Filosofie
- b) Filozofie

2) Filosofie je:

Vyberte 1 možnost

- a) Styl života, způsob nahlížení na problémy, kritické myšlení a racionalismus.
- b) Věda, obor s vlastní terminologií, souborem řešených problémů a metodikou jejich řešení.
- c) Umění, snaha o vyjádření se k tématům neřešitelnými (a neřešenými) soudobou vědou, vystižení subjektivního názoru a pocitů.
- d) Vyšší druh poznání, překonávající a zastřešující vědecké poznání světa.
- e) Anachronismus z dob, kdy neexistoval jiný druh poznání (tedy věda).

3) Definice filosofie:

Vyberte 1 možnost

- a) Lásky k moudrosti.
- b) Věda o nejobecnějších zákonitostech bytí (tj. přírody a společnosti), lidského myšlení a procesu poznání.
- c) Filosofie znamená především touhu po vědění, jež by obsáhlo celou skutečnost a vyjevilo člověku smysl jeho života, počínání a usilování.
- d) Myšlení o myšleném.
- e) Filosofie je studium obecných a základních problémů, jako jsou ty spojené s bytím, poznáním, hodnotami, rozumem, myslí a jazykem.
- f) Filosofie je soustavné, racionální a kritické zkoumání skutečnosti, světa a člověka, případně i toho, co je přesahuje.
- g) Filosofie je kritické, obvykle systematické, studium neomezené škály myšlenek a témat.

4) Předmětem filosofie je:

Vyberte více možností

- a) Přirozený svět, také předmět studia přírodních věd.
- b) Věci přirozený svět přesahující, problematika podstaty věcí, duše, tedy metafyzika.
- c) Duše a její vztah k člověku.
- d) Morálka, etika, právo.
- e) Dějiny a jejich smysl.
- f) Jazyk a způsob jakým popisujeme svět.
- g) Způsob poznávání světa okolo nás.
- h) Mysl a proces myšlení samotného.
- i) Člověk.
- j) Víra a s tím související otázky, tedy teologie.
- k) Filosofie nemá určitelný předmět studia.

5) Mezi oblasti zájmu filosofie také patří:

Vyberte více možností

- a) Mystika, alchymie a magie.
- b) Východní myšlenkové proudy jako je buddhismu, jóginství, brahmanismus, nebo konfucionismus.
- c) Alternativní životní styly.
- d) Genderová problematika.
- e) Nic z výše uvedeného.

6) Který z následujících citátů nejlépe vystihuje podstatu filosofie?

Vyberte 1 možnost

(a)

A vzdělání duše slouží filosofie: vytahuje vady i s kořenem jako plevel, připravuje duše k přijetí setby, vkládá do nich a abych tak řekl zasévá to, co přinese nejbohatší plody, až uzraje.

(Cicero: Tuskulské hovory II)

(b)

Studium filosofie není k tomu, abychom věděli, co se lidé domnívali, ale jak se to má s pravdou věcí.

(Tomáš Akvinský: De caelo)

(c)

Žít a nefilosofovat je jako mít zavřené oči a nikdy se ani nepokusit je otevřít.

(Descartes: Les principes de la philosophie)

(d)

Veškerý zájem mého rozumu (jak spekulativní, tak praktický) se spojuje v následujících třech otázkách:

1. *Co mohu vědět?*
2. *Co mám dělat?*
3. *V co smím doufat?*

(Immanuel Kant: Kritika čistého rozumu)

(e)

Úkolem filosofie je pochopit to, co je, neboť to, co je, je rozum.

(Hegel: Základy filosofie práva)

(f)

Pochopit hranice rozumu – to teprve je vpravdě filosofie

(Nietzsche: Antikrist)

(g)

Cílem filosofie je logické ujasnění myšlenek.

Filosofie není naukou, nýbrž činností.

Filosofická práce se ve své podstatě skládá z ujasňování.

Výsledkem filosofie nejsou „filosofické věty“, nýbrž projasnění vět.

Filosofie má projasnit a ostře formulovat myšlenky, jež jsou jinak jakoby kalné a zamlžené.

(Wittgenstein: Tractatus Logico-Philosophicus)

(h)

Poznat sebe sama – učit se myslet – jednat tak, jakoby nic nebylo samozřejmé – divit se, „divit se, že jsouci jest“: všechna tato i mnohá jiná vymezení filosofie představují přitažlivé postoje, jakkoli jsou z dlouhodobé perspektivy únavné, a ani z pedagogického hlediska nevedou k nějaké jasně definované práci nebo určitému jednání. Za zcela zásadní lze naopak pokládat tuto definici filosofie: poznávání čistými pojmy.

(Deleuze-Guattari: Co je filosofie?)

7) Je filosofie věda?

Vyberte 1 možnost

- a) Ano.
- b) Ne.
- c) Není možno určit.

B. Uplatnitelnost filosofie

1) Co očekáváme od filosofie?

Vyberte více možností

- a) Odpovědi na otázky vymykající se přírodním vědám (kdo jsme, odkud kráčíme, kam míříme?)
- b) Odpovědi na otázky morálky a etiky (jak se máme chovat a proč? co je dobro?)
- c) Odpovědi na otázky o podstatě lidské duše (zda existuje, zda je nesmrtelná...)
- d) Pomoc s ujasněním vlastního pohledu na svět, hledáním a upevněním vlastních názorů.
- e) Pomoc s pochopením světa jako celku
- f) Pomoc vytříbením logického a kritického myšlení.
- g) Alternativu k soudobému odkouzlenému vědeckému a přísně racionálnímu pohledu na svět.
- h) Alternativu k víře a náboženství.
- i) Nic.

2) Filosofie je významná:

Vyberte více možností

- a) Jako součást kulturního dědictví.
- b) Pro rozvoj kritického a systematického myšlení.
- c) Pro rozvoj schopností argumentace a vedení dialogu.
- d) Není významná a tudíž potřebná.

3) Filosof najde uplatnění

Vyberte více možností

- a) Především na akademické půdě, kde se filosofie pěstuje jako samostatný obor.
- b) Především jako učitel na všech úrovních škol, kde se filosofie vyučuje.
- c) Jako poradce v otázkách morálky, etiky a při existenčních problémech.
- d) Především jako spisovatel, autor naučných a populárně naučných knih.
- e) Především jako spisovatel, autor knih o radách do života.
- f) Za pokladnou v KFC, jako skladník, nebo například příkulovač v pivovaru.

C. Výuka filosofie

C1 Výuka filosofie obecně

1) Předmětem výuky filosofie by měla být především:

Vyberte více možností

- a) Seznámení s dějinami filosofie a filosofickou tradicí.
- b) Seznámení se s tématy filosofii řešenými (ne historie, ale přehled filosofie samotné).
- c) Seznámení se soudobou filosofii a řešenými problémy.
- d) Diskuze nad předloženými otázkami, argumentace, filosofování.
- e) Praktické cvičení kritického a logického myšlení, argumentace a vedení diskuzí.

2) Ideální způsob výuky filosofie:

Vyberte více možností

- a) Frontální (přednáška).
- b) Diskuze nad obecnými i konkrétními otázkami.
- c) Četba a rozbor textů.
- d) Další aktivity a hry.

C2 Výuka filosofie na naší škole

1) Předmětem výuky filosofie na naší škole je:

Vyberte více možností

- a) Seznámení s dějinami filosofie a filosofickou tradicí.
- b) Seznámení se s tématy filosofii řešenými (ne historie, ale přehled filosofie samotné).
- c) Seznámení se soudobou filosofii a řešenými problémy.
- d) Diskuze nad předloženými otázkami, argumentace, filosofování.
- e) Praktické cvičení kritického a logického myšlení, argumentace a vedení diskuzí.

2) Způsob výuky filosofie na naší škole je:

Vyberte více možností

- a) Frontální (přednáška).
- b) Diskuze nad obecnými i konkrétními otázkami.
- c) Četba a rozbor textů.
- d) Další aktivity a hry.

3) Jaké učebnice, texty a pomůcky při studia filosofie používáme?

Zodpovězte

4) Co mi dalo dosavadní studium filosofie?

Zodpovězte

5) Oblíbený filosof a proč?

Zodpovězte

D1 Označ pravdivost tvrzení na škále 1-100

1) Filosofie je věda.

2) Filosofie je přínosná pro soudobý život.

3) Filosofie je přínosná pro můj život.

4) Filosofie mi dala/dává to, co jsem od ní očekával.

5) Filosofie je uplatnitelný obor.

D2 Označ míru na škále 1-100

1) Míra zapojení studentů v hodinách filosofie.

2) Míra využití frontálního přístupu (přednášek) v našich hodinách filosofie.

3) Míra využití četby a rozboru textu v našich hodinách filosofie.

4) Míra využití diskuzí a rozboru filosofických problémů v hodinách filosofie.

5) Filosofie je atraktivní obor.

Příloha 2 – Zpracované statistiky (otázky A-1 až C2-2)

	Štěpánská			Slovan			Hrabůvka			Mensa		
	Muži	Ženy	Σ	Muži	Ženy	Σ	Muži	Ženy	Σ	Muži	Ženy	Σ
	19	31	50	4	10	14	22	21	43	12	2	14
Maturita												
X	2		2			0	1	1	2	3		3
Ano			0		5	5	9	10	19	9	1	10
Ne	17	31	48	4	5	9	12	10	22		1	1
1A) Filosofie nebo filozofie												
X			0			0	2	1	3			0
a	14	22	36	3	9	12	12	18	30	10	1	11
b	5	9	14	1	1	2	8	2	10	2	1	3
2A) Filosofie je												
X			0			0			0	1		1
a	9	6	15	3	3	6	7	3	10	4	1	5
b	3	3	6	1	1	2	5	11	16	2	1	3
c	4	12	16		2	2	4	2	6	2		2
d	3	9	12		4	4		4	4	3		3
e		1	1			0	6	1	7			0
3A) Definice filosofie												
X			0			0			0	1		1
a	2	3	5	1	3	4	2	2	4	1		1
b		6	6		3	3	9	9	18	2		2
c	5	3	8		1	1		4	4	4	2	6
d	4	4	8		1	1	6		6			0
e	5	6	11	3	1	4	1	4	5	1		1
f	3	8	11		1	1	3	2	5	2		2
g		1	1			0	1		1	1		1
4A) Předmět filosofie												
X			0			0			0			0
a	5	3	8		1	1	6	3	9	3		3
b	10	18	28	3	10	13	14	14	28	6	1	7
c	11	23	34	2	8	10	11	14	25	7	1	8
d	8	13	21	1	5	6	8	11	19	7	1	8
e	1	6	7		1	1	2	2	4	4	1	5
f	1	4	5		3	3	2	2	4	3		3
g	8	17	25	1	5	6	13	19	32	7	1	8
h	7	15	22	2	2	4	4	7	11	6	1	7
i	3	11	14	2	1	3	9	8	17	7		7
j	4	7	11	2	3	5	7	9	16	5		5
k	2	2	4			0	9		9	4		4
5A) Další oblasti zájmu												
X	1	1	2			0	2	1	3			0
a	4	2	6	1	1	2	4	4	8	3	1	4
b	13	27	40	3	4	7	17	16	33	8	1	9
c	10	6	16		3	3	5	1	6	5		5
d	1	1	2	1		1	2	1	3	7		7
e	2	2	4	1	4	5		2	2	3		3
6A) Citáty												
X	2	2	4			0		1	1	1	1	2
a	1	1	2	1	1	2		1	1			0
b	3	5	8		1	1	2		2			0
c	4	10	14	1	2	3	3	3	6	4	1	5
d	2		2		4	4	5	4	9	1		1
e			0			0	3	3	6			0
f	2	3	5			0	2	1	3	3		3
g	1	6	7	1		1	4	4	8	2		2
h	4	4	8	1	2	3	4	3	7	1		1

Lipa			Hejčín			Ostatní			Součty		
Muži	Ženy	Σ	Muži	Ženy	Σ	Muži	Ženy	Σ	Muži Σ	Ženy Σ	Total Σ
7	11	18	10	11	21	1	4	5	75	90	165
0	1	1			0		1	1	6	3	9
7	9	16		3	3		1	1	25	29	54
0	1	1	10	8	18	1	2	3	44	58	102
		0	1	1	2		1	1	3	3	6
6	6	12	6	6	12	1	3	4	52	65	117
2	5	7	3	4	7			0	21	22	43
		0	2		2			0	3	0	3
	2	2	2	2	4			0	25	17	42
1	4	5	2	4	6			0	14	24	38
4	5	9		1	1	1	1	2	15	23	38
2		2	3	3	6		3	3	11	23	34
		0	1	1	2			0	7	3	10
		0	1		1			0	2	0	2
1		1		3	3			0	7	11	18
	1	1		1	1			0	11	20	31
2	4	6	3	2	5	1		1	15	16	31
	2	2	1	2	3		2	2	11	11	22
1	1	2	2		2		1	1	13	13	26
2	3	5	3	2	5		1	1	13	17	30
		0		1	1			0	2	2	4
		0			0			0	0	0	0
1	3	4	2	1	3		1	1	17	12	29
6	9	15	2	6	8	1	3	4	42	61	103
5	9	14	5	7	12	1	2	3	42	64	106
6	6	12	2	3	5	1	1	2	33	40	73
3	3	6	2		2		1	1	12	14	26
2	3	5	1		1		1	1	9	13	22
6	6	12	4	3	7		2	2	39	53	92
2	6	8	5	3	8	1	2	3	27	36	63
5	6	11	3	2	5		3	3	29	31	60
4	5	9	1	1	2	1	1	2	24	26	50
		0	2	1	3		1	1	17	4	21
	1	1		2	2			0	3	5	8
	3	3	1	1	2		1	1	13	13	26
5	7	12	7	9	16	1	4	5	54	68	122
2	5	7	5	1	6	1	1	2	28	17	45
4	3	7	2	1	3			0	17	6	23
		0			0			0	6	8	14
	1	1			0			0	3	5	8
		0	1	2	3			0	3	5	8
		0	2	1	3			0	7	7	14
1	6	7	2	6	8			0	15	28	43
3		3	1		1			0	12	8	20
1		1		1	1		2	2	4	6	10
1	1	2	1	1	2	1	1	2	10	7	17
1	2	3	2		2			0	11	12	23
	1	1	1		1		1	1	11	11	22

	Štěpánská			Slovan			Hrabůvka			Mensa		
	Muži	Ženy	Σ	Muži	Ženy	Σ	Muži	Ženy	Σ	Muži	Ženy	Σ
7A) Filosofie jako věda												
X	1	1	2		1	1	1		1	1		1
a	5	11	16	2	5	7	7	15	22	5	1	6
b	7	8	15	2		2	10	1	11			0
c	6	11	17		4	4	4	5	9	6	1	7
1B) Očekávání												
X			0			0			0			0
a	8	9	17	2	3	5	10	12	22	5	1	6
b	8	6	14	1	5	6	9	11	20	6		6
c	7	14	21	1	6	7	13	16	29	4	1	5
d	9	9	18	2	3	5	8	7	15	4	1	5
e	6	10	16		2	2	11	7	18	7	1	8
f	5	5	10	1	2	3	2	2	4	4		4
g	3	9	12	1	2	3			0	4		4
h	3	4	7	2		2	5	1	6	3	1	4
i	1	7	8	1	1	2	4	3	7	2		2
2B) Význam filosofie												
X			0			0			0			0
a	6	5	11	2	2	4	10	12	22	4		4
b	6	12	18	1	4	5	7	7	14	8	1	9
c	11	10	21	3	7	10	7	4	11	11	1	12
d		5	5		1	1	2	5	7			0
3B) Uplatnění filosofie												
X			0			0			0	1		1
a	15	16	31	3	3	6	13	14	27	6		6
b	7	19	26	2	2	4	11	13	24	8	1	9
c	9	9	18	2	2	4	5	7	12	4	1	5
d	3	4	7			0	2	2	4	4	1	5
e	6	3	9	1	1	2	6	2	8	2		2
f	3	7	10	2	2	4	11	2	13	3		3
1C1) Předmět výuky filosofie												
X	1		1			0			0			0
a	13	18	31	1	6	7	8	10	18	5	1	6
b	5	13	18	2	4	6	14	7	21	9		9
c	9	15	24	1	2	3	10	8	18	5	2	7
d	9	12	21	3	8	11	13	15	28	10	1	11
e	9	14	23	2	7	9	10	10	20	8		8
2C1) Ideální způsob výuky												
X			0			0			0			0
a	9	16	25	2	5	7	7	9	16	2		2
b	13	20	33	4	8	12	16	19	35	12	2	14
c	6	10	16	1	2	3	3	7	10	8	2	10
d	6	12	18	1	2	3	7	5	12	3	1	4
1C2) Výuka na naší škole												
X		1	1			0	1		1			0
a	18	28	46	4	10	14	20	18	38	12	2	14
b	8	7	15	3	4	7	8	12	20	6		6
c	6	7	13	2	2	4	6	3	9	1		1
d	5	9	14		4	4		2	2	6	1	7
e	5	2	7			0		1	1	1		1
2C2) Způsob výuky u nás												
X			0			0			0			0
a	18	28	46	3	10	13	21	19	40	9	2	11
b	8	11	19		6	6		1	1	8	1	9
c	3	14	17	1	4	5	3	3	6	10	2	12
d	3	6	9			0			0		1	1

Lipa			Hejčín			Ostatní			Součty		
Muži	Ženy	Σ	Muži	Ženy	Σ	Muži	Ženy	Σ	Muži Σ	Ženy Σ	Total Σ
		0			0			0	3	2	5
4	6	10		6	6		2	2	23	46	69
3	1	4	3	2	5	1	1	2	26	13	39
	4	4	7	3	10		1	1	23	29	52
		0	1		1			0	1	0	1
5	6	11	4	4	8	1	2	3	35	37	72
5	3	8	5	1	6	1	1	2	35	27	62
6	7	13	4	4	8	1	2	3	36	50	86
4	3	7	5	6	11		2	2	32	31	63
5	5	10	4	3	7		1	1	33	29	62
2	3	5	4	2	6		2	2	18	16	34
1	3	4	3	3	6			0	12	17	29
1	2	3	1		1		1	1	15	9	24
1	2	3	2	1	3		1	1	11	15	26
		0			0			0	0	0	0
	2	2	2	2	4		2	2	24	25	49
4	1	5	4	4	8		3	3	30	32	62
5	2	7	6	5	11		3	3	43	32	75
1	2	3		1	1	1	1	2	4	15	19
		0			0			0	1	0	1
7	7	14	8	4	12	1	4	5	53	48	101
5	4	9	5	3	8	1	4	5	39	46	85
5	6	11	2	2	4		2	2	27	29	56
2	2	4	2	2	4		1	1	13	12	25
2	5	7	4	1	5		1	1	21	13	34
2	3	5	5	2	7		2	2	26	18	44
		0			0		1	1	1	1	2
4	6	10	3	4	7	1	2	3	35	47	82
5	7	12	4	6	10	1	2	3	40	39	79
4	6	10	3	3	6	1	3	4	33	39	72
5	6	11	9	7	16		3	3	49	52	101
2	6	8	4	2	6	1	3	4	36	42	78
	1	1			0		1	1	0	2	2
3	4	7	1	2	3		1	1	24	37	61
7	9	16	10	10	20	1	3	4	63	71	134
3	4	7	2	1	3	1	1	2	24	27	51
2	1	3	2	1	3	1	2	3	22	24	46
		0	1		1			0	2	1	3
7	10	17	8	7	15	1	4	5	70	79	149
4	7	11	3	7	10		2	2	32	39	71
5	2	7	1	4	5		1	1	21	19	40
2	5	7	3	4	7		1	1	16	26	42
	1	1	1		1			0	7	4	11
		0			0			0	0	0	0
5	11	16	10	7	17	1	3	4	67	80	147
	2	2	3	7	10	1	1	2	20	29	49
6	9	15	4	7	11	1	2	3	28	41	69
		0	1	1	2			0	4	8	12

Lipa											
Zeny						Muži					
P ₁ (Zeny)		P ₂ (Zeny)		P ₃ (Zeny)		P ₄ (Muži)		P ₅ (Muži)		P ₆	
1	95	6	90	85	37	100	40	60	67	72	6
2	50	31	31	58	26	50	100	38	50	100	
3	76	89	18	23	10	0	1	99	19	76	100
4	64	86	12	21	17	0	78	50	23	86	
5	0	7	58	29	3	50	7	100	10	9	33
1	4	37	40	14	30	23	2	46	33	50	45
2	97	80	57	62	75	100	73	50	50	48	
3	5	21	66	50	100	100	16	50	37	79	72
4	4	13	39	4	81	81	3	51	9	50	50
5	0	87	14	12	2	50	55	24	18	50	50
Hojštin											
Zeny						Muži					
P ₁ (Zeny)		P ₂ (Zeny)		P ₃ (Zeny)		P ₄ (Muži)		P ₅ (Muži)		P ₆	
1	0	87	50	50	50	4	8	25	50	71	77
2	77	87	0	70	0	0	50	8	50	71	85
3	78	57	0	40	0	0	2	41	27	63	
4	50	24	0	55	0	0	2	0	18	10	32
5	75	10	0	50	0	0	24	2	7	57	32
1	50	82	5	50	0	2	2	9	18	3	7
2	97	96	50	0	1	24	6	50	15	8	
3	40	63	50	20	9	75	8	50	31	66	
4	23	81	50	100	4	62	57	50	63	81	
5	50	50	0	58	0	0	2	8	19	34	50
Osatarn											
Zeny						Muži					
P ₁ (Zeny)		P ₂ (Zeny)		P ₃ (Zeny)		P ₄ (Muži)		P ₅ (Muži)		P ₆	
1	50	75	100	20	55					26	53
2	70	85	80	40	100					10	60
3	66	79	20	10	100					0	44
4	30	55	20							100	51
5	50	50	70	5	50					10	39
1	5	35	40	60	0					15	25
2	95	70	20	90	100					90	77
3	0	30	60	20	50					10	28
4	5	0	50	30	0					0	14
5	50	70	10	10	75					10	37

Zeny celkem			Median (Zeny)			Median (muži)			Median (celkem)		
1	53	88	876	55		50		50		50	
2	42	112	36	39		39		39		39	
3	31	93	1818	18		39		22		22	
4	38	97	744	31		50		34		34	
5	25	7	19101	13		28		23		23	
1	25	02	1348	18		21		21		21	
2	59	86	5057	70		62		64		64	
3	35	06	8182	33		25		25		25	
4	30	95	4545	23		19		21		21	
5	76	23	9555	12		22		17		17	

Muži celkem p		
1	45	33
2	46	41
3	41	37
4	43	19
5	33	98
1	26	02
2	57	47
3	33	76
4	24	83
5	32	77